

MILITAIRE SPECTATOR

Brits-Nederlandse militaire samenwerking

- De logica van de Koude Oorlog
- Het einde van zware wapens?

Mededelingen KVBK

VERLENGING PREDICAAT KONINKLIJK

De KVBK voert met trots het predicaat 'Koninklijk'. Dit predicaat krijgt een vereniging niet zo maar en het dient bovendien elke vijftientig jaar te worden bestendigd. Onlangs heeft het Hare Majesteit de Koningin behaagd om het predicaat voor onze vereniging te verlengen tot 2037. Uiteraard is het bestuur zeer verguld met deze herbevestiging en het belang daarvan voor onze vereniging.

VOORTBESTAAN VAN DE MILITAIRE SPECTATOR

De ingrijpende bezuinigingen bij Defensie hebben ook gevolgen voor de defensiebladen. Er is inmiddels een aantal bladen verdwenen en de bladen die blijven bestaan worden in het loop van dit jaar alleen nog maar digitaal uitgegeven.

De toekomst van de *Militaire Spectator* was lang onzeker: Defensie neemt immers het merendeel van de kosten van dit krijgswetenschappelijk tijdschrift voor haar rekening. Het bestuur heeft zich in 2012 ingezet om het voortbestaan van ons blad veilig te stellen. En met succes: begin 2013 ondertekenden de voorzitter van de KVBK, brigadegeneraal Theo Ent en de plaatsvervangend Secretaris-Generaal van het ministerie van Defensie, Frits Herman de Groot, de nieuwe overeenkomst tussen Defensie en de KVBK.

De nieuwe overeenkomst biedt ruimte voor het handhaven van de bureauredactie en een afgeslankte financiering. Toch gaan er dingen veranderen: niet-leden (defensiemedewerkers) krijgen in de loop van 2013 de *Militaire Spectator* alleen nog digitaal, in lijn met de overige defensiebladen. Alleen leden van de KVBK blijven een gedrukt exemplaar ontvangen. Uiteraard volgen daarover later nadere bijzonderheden.

FOTO KVBK

De plaatsvervangend Secretaris-Generaal van het ministerie van Defensie, Frits Herman de Groot (links) en brigadegeneraal Theo Ent, voorzitter van de KVBK, tekenen de nieuwe overeenkomst

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
drs. P. Donker
kolonel MJD dr. P.A.L. Duchaine
luitenant-kolonel MPSD dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
luitenant-kolonel Mams dr. drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra
kolonel ir. F.J.A. van Zitteren

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij ten Brink

ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Een Nederlandse en Britse marinier voor de ingang van de basislocatie in Jezero tijdens de IFOR-missie in Bosnië (Foto Collectie Mariniersmuseum, Rotterdam)

MILITAIRE SPECTATOR

64 De logica van de Koude Oorlog

J. Hoffenaar

Recent onderzoek maakt het mogelijk om de eigen logica, reflexen en paradoxen van de Koude Oorlog, een periode waarin twee hegemoniale machtsblokken zwaarbewapend en lijnrecht tegenover elkaar stonden, in kaart te brengen.

74 Het einde van zware wapens?

M.G.M. Hendriks Vettehen

De krijgsmacht werkt aan het verbeteren van de energiezekerheid tijdens expeditionair optreden en moet nu al brainstormen welke wapensystemen het meest geschikt zijn voor de brandstoffen van de toekomst.

87 Brits-Nederlandse militaire samenwerking

R.A. Campagne

Het Verenigd Koninkrijk is een strategische defensiepartner voor Nederland en in die relatie moet rekening worden gehouden met de veranderingen in de economische, politieke en veiligheidssituatie van Europa.

En verder:

Editoriaal	62
Tegenwicht	102
Andere ogen	104
Boeken	106
Summaries	

Is de krijgsmacht terug van weggeweest?

Begin januari vertrok een Patriot-eenheid naar de grens met Syrië in Turkije. Een week later gingen enkele waarnemers voor anderhalf jaar naar de Sinaï en kort daarop werd een DC-10 ingezet om de Franse troepen in Mali te bevoorraden. Vanuit militair oogpunt is dit misschien geen nieuws, maar wel als we kijken naar de politiek-maatschappelijke context. Het lijkt wel alsof zich daar een nieuwe koers aftekent. Nadat er onder het vorige kabinet nauwelijks aandacht was voor militaire missies, ziet het ernaar uit dat deze regering een andere richting inslaat.

Laten we niet vergeten dat het kabinet Balkenende-IV op 20 februari 2010 demissionair werd over de voortzetting van de missie in Uruzgan. Een maand daarvoor had het al averij opgelopen, toen de Commissie-Davids zware kritiek had op de besluitvorming rond de oorlog in Irak.

daar per definitie negatief over was. En juist bij die oppositiepartijen was er na Irak en Uruzgan weinig animo om aan nieuwe operaties mee te gaan doen. Naarmate een dergelijke missie hoger in het geweldsspectrum zat, was er minder enthousiasme in de Tweede Kamer. Een uitzondering op deze regel vormden de anti-piraterij-operaties, want daar zagen de meeste partijen een duidelijk verband met de Nederlandse belangen. Maar als het om andersoortige missies ging, kon het kabinet maar met moeite de benodigde steun in de Tweede Kamer verwerven. We roepen hier de politietrainingsmissie in Kunduz en de verschillende bijdragen aan de NAVO-missie nabij Libië in herinnering. Opdat in Den Haag politieke overeenstemming kon worden bereikt, werden de militaire mogelijkheden telkens teruggeschroefd. Dat de krijgsmacht op zich meer zou kunnen en dat de bondgenoten eigenlijk ook meer van ons land verwachtten, leek er minder toe te doen.

In lijn met die beperkte interesse om de krijgsmacht daadwerkelijk in te zetten, was er in de politiek ook weinig belangstelling om de defensiebegroting op peil te houden. Ook in de verschillende verkiezingsprogramma's van afgelopen zomer werd er weer stevig verder op Defensie gekort. En in de verkiezingsstrijd afgelopen jaar ging het over veel onderwerpen, maar niet of nauwelijks over het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid en de daarbij horende krijgsmacht. Uitzondering vormden enkele denktanks en commentatoren, die in de media aandacht vroegen voor de precaire situatie bij de krijgsmacht, maar die vervolgens niet echt kregen. De Nederlandse politici en

Tegen alle verwachtingen in is de defensiebegroting niet nog een keer extra gekort

Hierop dienden vijf partijen zelfs een motie van wantrouwen in tegen de premier. Kortom, vanaf januari 2010 waren militaire missies niet erg populair meer in politiek Den Haag. Dat werd er niet beter op met het aantreden van het kabinet Rutte-I op 14 oktober 2010. Dat minderheidskabinet had, zeker als het om precaire buitenlandse kwesties ging, steun nodig van de oppositie aangezien de gedoogpartij

bevolking hadden duidelijk andere dingen aan hun hoofd. Het zag er na de Tweede Kamerverkiezingen op 12 september 2012 dan ook niet gunstig uit voor de Nederlandse krijgsmacht.

Wat tijdens de kabinetsformatie precies de doorslag heeft gegeven is voorlopig nog een raadsel, maar er lijkt sinds het aantreden van het kabinet Rutte-II op 5 november toch iets te zijn veranderd. Tegen alle verwachtingen in is de defensiebegroting niet nog een keer extra gekort. In het regeerakkoord is toegezegd dat er een visie op de krijgsmacht van de toekomst zal worden geschreven. En de affectie met internationale vraagstukken van de nieuwe bewindslieden op Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingszaken en Defensie staat vast. In dat licht is de keuze van het kabinet om het verzoek van Turkije en de NAVO in te willigen en Patriots te zenden dus een gunstig teken. Het past goed in het streven naar verdergaande internationale samenwerking dat de huidige regering hoog in het vaandel heeft. Ons land is een van de weinige NAVO-leden die dergelijke middelen heeft, zodat alleen zwaarwegende bezwaren tot een ander besluit hadden mogen leiden. Alleen aan de flanken van Tweede Kamer was wat gemor. Er verscheen een enkel kritisch opiniestuk, maar verder bleef het stil. Politiek gesproken was er, ook bij de twee andere genoemde missies, geen vuiltje aan de lucht en dat is een verademing vergeleken met nog geen jaar geleden.

Al met al lijkt het kabinet dus een andere richting in te slaan, daarbij gesteund door de Tweede Kamer. En dat is een goede zaak,

zowel voor diegenen die bij Defensie werken als voor het internationale aanzien van ons land. Toch moeten we oppassen om al te vroeg te juichen. Op zich zijn de drie missies vrij ongevaarlijk en de echte lakmoesproef moet dus nog komen. Want wat gaan de bewindslieden en de regering doen als vanuit de VN, de NAVO of Europa het verzoek komt om deel te nemen aan een operatie hoog in het geweldsspectrum?

Op zich zijn de drie missies vrij
ongevaarlijk en de echte
lakmoesproef moet dus nog komen

Gaan ze er dan ook zo snel mee akkoord? Of wordt er dan weer net zo lang aan de missie gesleuteld totdat elk Tweede Kamerlid er mee kan instemmen?

Daarnaast moeten we constateren dat de maatschappij de wisseling in politiek nog niet omarmt. Zoals gezegd, uitzendingen waren geen issue tijdens de verkiezingen van afgelopen zomer, maar bij de Nederlandse bevolking staan militaire missies niet hoog op de agenda. Men heeft respect voor de uitgezonden militairen, maar vraagt zich af wat het rendement is en heeft zorgen bij de kosten. Dus ook wat dat betreft moeten we nog afwachten hoe de reacties uit de maatschappij zijn als zich een nieuwe missie met grotere risico's aandient. ■

De logica van de Koude Oorlog

De jaren 1947-1991 waren de periode van de Koude Oorlog. Twee hegemoniale machtsblokken stonden lijnrecht en tot de tanden toe bewapend tegenover elkaar. Dit conflict overschaduwde de internationale en nationale verhoudingen in de wereld. De Koude Oorlog was in veel opzichten een unieke periode in de geschiedenis. Tegelijkertijd vormde wat in deze periode internationaal politiek en economisch tot stand was gekomen, het uitgangspunt van waaruit na afloop van het conflict nieuwe wegen zijn ingeslagen. Alle redenen om de eigen logica, paradoxen en reflexen tijdens de Koude Oorlog eens in kaart te brengen. Recent onderzoek maakt dat goed mogelijk.

Prof. dr. J. Hoffenaar*

Al snel na afloop van de Tweede Wereldoorlog belandde de mensheid in één van de merkwaardigste fasen van haar geschiedenis, aangeduid als de periode van de Koude Oorlog. Deze omschrijving lijkt haast een tegenspraak in zichzelf. Een oorlog is immers een vlammeende, ‘hete’ strijd, waarin wapengeweld centraal staat. Wat was dan een ‘koude oorlog’? Er zijn talloze omschrijvingen in omloop.¹ Hier wordt die ‘oorlog’ gezien als een conflict tussen enerzijds kapitalistische, merendeels parlementair-democratische staten met de Verenigde Staten als aanvoerder en communistische, partijdictatoriale staten onder strakke leiding van de Sovjet-Unie anderzijds. Het was een strijd tussen twee elkaar uitsluitende, missionaire alternatieven voor een nieuwe wereldorde, die het machtsvacuüm in Europa en Azië na de nederlaag van respectievelijk Duitsland en Japan moesten vullen. Het was een bijna

totale strijd, gevoerd op alle terreinen van de samenleving: ideologisch, politiek, economisch, cultureel en militair. ‘Bijna totaal’ omdat het ultieme, nucleaire wapen continu als een dreigend zwaard van Damokles boven de wereld hing, maar gelukkig nooit is ingezet.²

Het begin en het einde

Een echte, hete oorlog heeft een duidelijk begin- en eindpunt. De Koude Oorlog had dat niet. Bijna tegen wil en dank waren de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie als de twee nieuwe wereldmachten uit de Tweede Wereldoorlog te voorschijn gekomen. Deze positie bracht voor beide internationale verantwoordelijkheden en verwachtingen met zich mee. Er werd naar hen gekeken, hun denken en handelen was leidend. Er was echter een fundamenteel probleem: beide landen baseerden hun beleid op tegengestelde, ja vijandige ideologieën, die zij bovendien als universeel geldig verklaarden. De Sovjet-Unie had zich in 1917 met haar marxistisch-leninistische grondslag nadrukkelijk als alternatief gepresenteerd voor een samenleving die op het kapitalisme was gebaseerd. Het conflict met de rest van de wereld was zo besloten in haar ‘genen’. Nu het meest kapitalistische land en de leider van de communistische wereldrevolutie de sterkste mogend-

* De auteur is hoofd van de Afdeling Wetenschappelijk Onderzoek van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en bijzonder hoogleraar Militaire Geschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Hij bedankt zijn collega's prof. dr. P.M.H. Groen en drs. H. Roozenbeek voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

1 Zie onder meer: Odd Arne Westad (red.), *Reviewing the Cold War. Approaches, Interpretations, Theory* (Londen, Routledge, 2006).

2 Twee goede naslagwerken over de Koude Oorlog zijn: Spencer C. Tucker (red.), *The Encyclopedia of The Cold War. A Political, Social, and Military History*, 5 Volumes (Santa Barbara, ABC-CLIO, 2008) en Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War*, 3 Volumes (Cambridge, Cambridge University Press, 2010).

Militairen van de Oost-Duitse Nationale Volksarmee maken in november 1989 een doorgang in de Berlijnse Muur, ooit het symbool bij uitstek van de Koude Oorlog

heden van de wereld waren geworden, was een mondiaal conflict onvermijdelijk. De vraag was alleen hoe hard het zou worden gespeeld.

Onoverbrugbare tegenstellingen

Heel hard, zo bleek al snel. De spanningen concentreerden zich aanvankelijk vooral op de bepaling van de naoorlogse invloedssferen in Europa en de behandeling van het verslagen Duitsland. In de laatste oorlogsjaren, toen duidelijk werd dat de geallieerden door hun personele en materiële overmacht Duitsland en Japan vroeg of laat zouden verslaan, waren de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, ondanks grote meningsverschillen, nog wel tot afspraken gekomen. Zodra de wapens zwegen en er concrete actie werd ondernomen, ging het echter vrijwel onmiddellijk mis. Begin 1946 gingen de beleidsmakers in de Verenigde Staten er al vanuit dat zij met Sovjetleider Stalin niet meer tot overeenstemming over de belangrijkste vraagstukken konden komen. Samenwerking maakte plaats voor *containment*, het indammen van de invloed van de Sovjet-Unie en het com-

munisme. Vervolgens werd na enkele conferenties en meerdere incidenten voor iedereen duidelijk dat, ook in Europa, de tegenstellingen onoverbrugbaar waren. Eind 1947 was de Koude Oorlog definitief een feit. Dwars door Europa kwam een 'ijzeren gordijn' te hangen dat het continent in tweeën splitste. Ook Duitsland viel uiteen. In de Sovjet-Russische bezettingszone werd in 1949 de Duitse Democratische Republiek uitgeroepen, terwijl de Britse, Franse en Amerikaanse zones werden samengevoegd tot de Bondsrepubliek Duitsland. Het middelpunt van het conflict – zeker vanuit Europees perspectief – werd Berlijn, opgedeeld in een oostelijk en een westelijk deel. De in 1961 gebouwde Berlijnse Muur tussen beide stadsdelen werd hét symbool van de Koude Oorlog. Ondertussen had deze een mondiaal karakter gekregen. Al vanaf eind jaren veertig was de Koude Oorlog in Zuidoost-Azië in hete conflicten uitgemond en vanaf eind jaren vijftig ook in Afrika en Latijns Amerika. De internationale verhoudingen waren volledig door de alomvattende Koude Oorlog gedomineerd.

De grondslag verdwijnt

De Koude Oorlog naderde zijn einde vanaf de tweede helft van de jaren tachtig, toen Sovjet-leider Gorbatsjov een nieuwe weg insloeg van economische hervormingen (*perestrojka*) en politieke openheid (*glasnost*), zowel in de Sovjet-Unie als ten opzichte van haar bondgenoten in Oost-Europa. Deze politiek was zowel begrijpelijk als risicovol. Begrijpelijk omdat de Sovjeteconomie de last van de positie van supermacht (de wapenwedloop en het ondersteunen van bevriende regimes overal ter wereld) nauwelijks meer kon dragen en naarstig behoefte had aan westerse technologieën en

wantrouwen en de aanwezigheid van enorme kernwapenarsenalen in beide kampen. Het wantrouwen aan beide kanten zorgde al in 1950 voor een militarisering van de Koude Oorlog. De machthebbers in het Kremlin vreesden voor een politieke, economische en uiteindelijk ook militaire omsingeling van hun land en invloedssfeer. In dit licht interpreteerden zij onder meer de grootschalige Amerikaanse economische hulp aan de landen in West- en Zuid-Europa, alsook de NAVO, die in 1949 was opgericht ter ondersteuning van de solidariteit tussen de landen aan beide zijden van de Atlantische Oceaan. De politici in de Verenigde Staten en Europa bekeken tegelijkertijd met argusogen hoe de Sovjet-Unie haar politieke en economische invloed in Oost-Europa schraagde met militaire macht, met de inval in Tsjechoslowakije in februari 1948 als meest in het oog springende manifestatie daarvan. Dit wantrouwen werd ook gevoed doordat de Sovjet-Unie na de Tweede Wereldoorlog een enorme legermacht op de been had gehouden, terwijl de westerse geallieerden hun troepen sterk hadden gereduceerd. Wat was de Sovjet-Unie van plan?³

Unieke wapenwedloop

Nadat vervolgens in 1949 China onder Mao Zedong communistisch was geworden en de Sovjet-Unie een succesvolle test met een atoombom had gedaan – en daarmee een einde aan het Amerikaanse monopolie op dit terrein had gemaakt – maakte Stalin in juni 1950 een grote inschattingsfout. Hij steunde de inval van het communistische Noord-Korea in Zuid-Korea, in de veronderstelling dat de Verenigde Staten en andere landen niet zouden ingrijpen. De Amerikaanse regering beschouwde – tegen de achtergrond van het bovenstaande – Korea evenwel als een *testcase* voor haar politiek van containment: tot hier en niet verder. Bij haar Europese bondgenoten leefde de vrees dat het grote Rode (Sovjet)Leger vroeg of laat ook hun richting zou opmarcheren. De inval in Zuid-Korea was het signaal om de Sovjet-Unie een halt toe te roepen; in Korea door – onder de vlag van de Verenigde Naties – troepen te sturen, in Europa door in hoog tempo een sterke verdediging op te bouwen. De oorlog in Korea was de eerste

De oorlog in Korea was het eerste 'hete' conflict in de Koude Oorlog en vormde de aanzet tot een ongekende wapenwedloop

kredieten. Risicovol omdat deze politiek samenging met het loslaten van de twee pijlers van het Sovjetimperium: het leiderschap van de marxistisch-leninistische wereldrevolutie en (dreiging met) inzet van het leger als middel om de macht in Oost-Europa te behouden.

De bevolking daar greep deze kans met beide handen aan en wist in de laatste maanden van 1989 het ijzeren gordijn af te breken en met (grotendeels) vreedzame revoluties de communistische regimes tot terugtreden te dwingen. Dit alles leidde – en dát heeft Gorbatsjov per se niet gewild – tot separatistische manifestaties *binnen* de Sovjet-Unie, een ontwikkeling die uitmondde in het uiteenvallen van het rijk in 1991. Deze gang van zaken markeerde het failliet van het marxistisch-leninisme als staatsvorm in de praktijk, waarmee de grondslag van de Koude Oorlog verdween.

Wederzijds verzekerde vernietiging

De Koude Oorlog kende een eigen logica, met diverse paradoxen en eigenaardigheden. Dit is te verklaren uit het structurele wederzijdse

³ Eén van de beste studies over het ontstaan van de Koude oorlog blijft Wilfried Loth, *Die Teilung der Welt. Geschichte des Kalten Krieges 1941-1955* (erw. Neuausgabe; München, dtv, 2000).

hete oorlog in de Koude Oorlog – met maar liefst vier miljoen dodelijke slachtoffers – en de aanzet tot een alomvattende wapenwedloop. Deze wapenwedloop kent zijn gelijke in de geschiedenis niet. Nooit eerder of later hebben twee groepen van staten zo langdurig en zo tot de tanden toe bewapend tegenover elkaar gestaan – zonder uiteindelijk daadwerkelijk slaags te raken. De nucleaire wapens gaven de wedloop een volstrekt uniek karakter. Door hun allesvernietigende vermogen waren zij in de eerste plaats wapens ter afschrikking van agressie. Om dezelfde reden fungeerden de nucleaire wapens in het Amerikaanse strategische denken aanvankelijk bovenal als dwangmiddel op politiek niveau, eventueel daadwerkelijk in te zetten op het militair-strategische niveau. Al na enkele jaren echter kregen zij, in het kader van de strategie van *massive retaliation*, op de lagere operationele en tactische niveaus een plaats in de NAVO-verdediging. Dit betekende dat zelfs relatief kleine eenheden als een bataljon kernwapens kregen toebedeeld. De gedachte achter deze ‘nuclearisering’ was dat, in de veronderstelling dat de Koude Oorlog vermoedelijk lang zou duren, een verdediging met nucleaire bewapening goedkoper zou zijn dan een verdediging met uitsluitend conventionele wapens en daardoor langer vol te houden. De NAVO-troepen waren in omvang veel geringer dan die van het Warschaupact, het bondgenootschap dat in 1955, in reactie op de toetreding van de Bondsrepubliek Duitsland tot de NAVO, de politieke en militaire heerschappij van de Sovjet-Unie in Oost-Europa bezegelde. Omdat tactische nucleaire wapens een veel grotere slagkracht hadden dan conventionele wapens, zouden de NAVO-lidstaten een minder grote strijdmacht hoeven op te bouwen. Overigens bleef afschrikking, het voorkomen dat de tegenstander militair agressief zou optreden, het uitgangspunt van de NAVO-strategie.

Nucleaire houdgreep

De logica van de ‘nuclearisering’ bleek spoedig een illusie. Vanaf de tweede helft van de jaren vijftig hadden beide kampen zulke grote kernwapenarsenalen opgebouwd dat ze in staat waren elkaar wederzijds geheel te vernietigen,

ook als zij niet als eerste kernwapens zouden inzetten. Met duizenden te land en op onderzeeboten gestationeerde lange-afstandsraketten, elk met meerdere zware kernkoppen, hielden ze elkaar onder schot. Tegelijkertijd bouwden ze in het belangrijkste confrontatiegebied, Europa, troepenmacht op voorzien van tactische nucleaire en de modernste conventionele wapens. Ook de NAVO-lidstaten versterkten hun conventionele troepen. Zij waren tot het inzicht gekomen dat de ‘nuclearisering’ hun opties om te reageren op eventuele acties

FOTO: US DEPARTMENT OF DEFENSE

Lancering van een Amerikaanse Minuteman III intercontinentale kernraket: de VS en de Sovjet-Unie hielden elkaar in de Koude Oorlog in een nucleaire houdgreep

van het Warschaupact beperkte. De NAVO zou zich al in een vroeg stadium van een lokale of regionale confrontatie gedwongen zien als eerste kernwapens in te zetten. Het risico dat het conflict vervolgens zou escaleren in een totale nucleaire oorlog was te groot geworden. Zodoende kwam er van de gehoopte kostenbesparingen niets terecht. Integendeel, er was sprake van een wedloop in zowel nucleaire als conventionele wapensystemen.

De strategische nucleaire houdgreep kende een eigen logica, die beklifde in het vervolg van

de zogenoemde Cubacrisis in 1962. De supermogendheden kwamen in dat jaar dicht bij een militaire confrontatie toen Sovjetleider Chroesjtsjov middellange-afstandsruketten op Cuba wilde laten plaatsen, maar uiteindelijk het schip met deze wapens rechtsomkeer liet maken. Daarna zijn dergelijke risico's niet meer genomen. Voor de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten was een directe militaire confrontatie geen optie meer. In 1972 sloten zij zelfs het *Anti-Ballistic Missile Treaty* (ABM-verdrag), waarin zij overeenkwamen met opzet kwetsbaar te blijven voor elkaars verwoestende aanval. De paradox was dat hun veiligheid alleen was gegarandeerd als de wederzijdse vernietiging verzekerd bleef.

Uitsluitend aandacht voor militaire capaciteiten

Doordat beide blokken in de Koude Oorlog elkaar fundamenteel wantrouwden richtten zij hun aandacht uitsluitend op elkaars militaire capaciteiten. De intenties van de tegenpartij waren minder relevant, omdat die – volgens de logica van de Koude Oorlog – altijd als ten diepste vijandig werden beschouwd. Het bespioneren van de tegenstander en het vergaren van inlichtingen in brede zin waren er minder op gericht te weten te komen wat hij van plan was en meer op waartoe hij in potentie in staat was. Daartegen moesten dan maatregelen worden genomen. Zo werd de wapenwedloop door diep wantrouwen voortgedreven, met de snelle voortgang van de technologie als extra aanjager. Raketten konden steeds grotere afstanden overbruggen, kregen meer en zwaardere kernkoppen en een steeds kortere reactietijd. Daartegenover stond ook de steeds betere bescherming van hun lanceerinrichtingen. Geschut werd steeds sneller, preciezer en dodelijker, terwijl tegelijkertijd de bepantsering tegen artillerie-inslagen voortdurend verbeterde. Vliegtuigen werden sneller en wendbaarder, ontwikkelden in de loop der jaren mogelijkheden om onder alle omstandigheden en dag en nacht te vliegen en probeerden met wisselend succes buiten het radarbeeld van de tegenstander te blijven. Hiertegenover stonden de verbeteringen bij het luchtdoelgeschut.

FOTO NAVO

De voortgang op het terrein van de informatie- en communicatietechnologie zorgde ervoor dat relevante informatie steeds sneller en in behapbare hoeveelheden op de juiste tijd en op de juiste plaats aanwezig kon zijn. De keerzijde was de toenemende kwetsbaarheid van de communicatie voor vijandelijke 'stoorzenders'. Onder water, tot slot, speelden onderzeeboten een gevaarlijk kat-en-muisspel van ontdekken en ontdekt worden.

Percepties en strategieën

Het diepe wederzijdse wantrouwen en de eenzijdige, maar begrijpelijke aandacht voor elkaars militaire capaciteiten leidden vaak tot verkeerde percepties en soms tot gevaarlijke misverstanden. Het laatste was vooral begin jaren tachtig het geval, toen de internationale verhoudingen zeer gespannen waren. In de Sovjet-Unie beschuldigden politici de Verenigde Staten en de NAVO openlijk van het voorbereiden van een aanvalsoorlog, terwijl zeer hoge militairen zelfs een kernoorlog als een mogelijk alternatief bespraken. Van beide zijden zijn ver-

De NAVO – hier een bijeenkomst van het Militair Comité in 1989 – ging er vanuit dat de Sovjet-Unie hoogstwaarschijnlijk nooit een massale nucleaire aanval zou inzetten

tiging, hoogstwaarschijnlijk nooit een massale nucleaire aanval inzetten. Daarentegen zou regionale of lokale agressie met conventionele troepen – als reactie op foutieve inlichtingen, als gevolg van een onjuiste perceptie of in een poging plaatselijk een *fait accompli* te forceren – wel degelijk een reële mogelijkheid kunnen zijn. Hierop baseerde de NAVO sinds de jaren zestig haar nieuwe strategie van *flexible response*, voor het geval afschrikking zou falen. De vijand zou volgens deze strategie op gelijk militair niveau tegemoet worden getreden en in het onzekere worden gelaten wanneer de alliantie het conflict zou laten escaleren door tactische – en in een volgende fase zo nodig strategische – nucleaire wapens in te zetten.⁶ Het Kremlin en Warschaupactgeneraals interpreteerden deze strategie en de grootschalige oefeningen die daarbij hoorden evenwel als agressief en als pogingen om een nucleaire oorlog toch mogelijk te maken. De ingebouwde onzekerheid over het aangepaste antwoord leidde bij hen tot meer onzekerheid over intenties van de tegenstander. Dit zorgde ervoor dat zij maar aan één scenario vasthielden: het grootschalige nucleaire conflict. Zij zouden dan – in tegenstelling tot wat NAVO-kringen veronderstelden – de oorlog niet tot Europa beperkt houden, maar onmiddellijk ook nucleaire raketten op de Verenigde Staten afvuren.⁷ Dit spoorde allemaal niet met de veronderstellingen die ten grondslag lagen aan de strategie van *flexible response*. Daarnaast hadden de NAVO-lidstaten er tevens weinig of geen oog voor dat de leiders in het Kremlin vanaf eind jaren vijftig China,

halen bekend over vermeende dreigende aanvallen en reeds in gang gezette raketaanvallen, waarbij direct betrokkenen het hoofd koel hielden en de wereld maar net aan een ramp is ontkomen.⁴ Bronnen die na de Koude Oorlog beschikbaar zijn gekomen laten zien dat aan beide zijden verkeerde percepties van elkaars bedoelingen de overhand hadden. Zo was Stalin ten tijde van de Koude Oorlog niet serieus van plan West-Europa aan te vallen en door te stoten tot de Atlantische Oceaan. Ook in latere jaren heeft de Sovjet-Unie nimmer aanvallende intenties gehad, niet in de jaren vijftig en, zoals gezegd, zeker niet nadien, toen de wederzijdse vernietiging verzekerd was. Het Warschaupact bereidde wel een aanval voor, maar dan in de vorm van een grootschalige preventieve nucleaire aanval in het geval er overtuigende informatie was dat een vijandelijke aanval op handen was. De aanval als verdediging dus.⁵

De NAVO baseerde haar strategie echter op een ander scenario. Het Warschaupact zou volgens haar, gezien de wederzijds verzekerde vernie-

-
- 4 Zie onder meer: Vojtech Mastny, 'How AbleWas "Able Archer"? Nuclear Trigger and Intelligence in Perspective' in: *Journal of Cold War Studies*, XI-1 (Winter 2009) 108-123; en Richard Rhodes, *Arsenals of Folly. The Making of the Nuclear Arms Race* (New York, Vintage Books, 2007) 138-167.
- 5 Zie onder meer: de bijdragen van Matthias Uhl, Viktor Gavrilov en Torsten Diedrich in: Jan Hoffenaar en Dieter Krüger (red.), *Blueprints for Battle. Planning for War in Central Europe, 1948-1968* (Kentucky, University Press of Kentucky, 2012).
- 6 Voor een kritische beschouwing van de strategie van *flexible response* zie: Francis J. Gavin, 'The Myth of Flexible Response: American Strategy in Europe during the 1960s' in: *The International History Review*, XXIII (2001) 847-875.
- 7 Zie onder meer: Jan Hoffenaar en Christopher Findlay (red.), *Military Planning for European Theatre Conflict during the Cold War* (Zürich, Center for Security Studies/ETH, 2007).

de communistische ‘concurrent’ op het wereldtoneel, als een veel groter direct gevaar waren gaan beschouwen.⁸

Ook aan communistische zijde leefden zeer hardnekkige vooroordelen. Volgens de marxis-

inlichtingendiensten ook van de defensieve intentie van de politieke en militaire plannen van de NAVO op de hoogte waren, zij interpreterden deze informatie vanuit hun ideologisch gekleurde invalshoek.⁹ Dit behoorde eveneens tot de logica van de Koude Oorlog.

FOTO ASSOCIATED PRESS

Sovjetleiders wisten van de defensieve intentie van de politieke en militaire plannen van de NAVO, maar hielden openlijk vast aan de onvermijdelijke confrontatie volgens de marxistisch-leninistische ideologie

tisch-leninistische logica zouden de kapitalistische imperialisten vroeg of laat een keer moeten aanvallen. Ervaringen met invallen uit het westen in het recente en verdere verleden zetten deze aanname kracht bij. Dit was niet alleen propaganda van de partij- en staatsleiding om de steun van de bevolking te behouden, maar velen waren er werkelijk van overtuigd dat de NAVO ten principale agressieve bedoelingen had. Hoe goed de Oost-Europese

Oppervlakkige toenadering

De elkaar uitsluitende ideologieën, politieke opvattingen en economische structuren, het daarmee samenhangende diepe wederzijdse wantrouwen en de logica van de wapenwedloop zorgden ervoor dat een voorzichtige verbetering van de betrekkingen tussen de blokken, zoals tijdens de periode van detente van 1969-1979, hooguit van oppervlakkige aard kon zijn. De Sovjet-Unie en de Verenigde Staten sloten weliswaar akkoorden over de beperking van hun strategische wapenarsenalen en het eerder genoemde ABM-verdrag, maar tegelijkertijd liepen de onderhandelingen over wederzijdse troepenreducties in Europa vast en ging de uitbreiding en verbetering van andere wapen-

⁸ Zie onder meer: Xiaoyuan Liu en Vojtech Mastny (red.), *China and Eastern Europe, 1960s-1980s. Proceedings of the International Symposium: Reviewing the history of Chinese-East European relations from the 1960s to the 1980s, Beijing, 24-26 March 2004* (Zürich, Center for Security Studies/ETH, 2004).

⁹ Zie onder meer: Jan Hoffenaar, 'East German Military Intelligence for the Warsaw Pact in the Central Sector' in: Hoffenaar en Krüger, *Blueprints for Battle*, 75-92.

systemen onverdroten voort. De Sovjet-Unie voltooide in deze periode de opbouw van een wereldwijd opererende vloot. De Koude Oorlog ging in Azië, Afrika en Latijns Amerika door. In Europa verschaftte de detente wel ruimte voor enige toenadering tussen Oost- en West-Duitsland (de *Ostpolitik* van bondskanselier Willy Brandt) en meer samenwerking tussen de Europese landen in het algemeen (de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa, uitmondend in de Slotverklaring van Helsinki, 1975). Maar ook deze episode was van korte duur. In 1979 kwam er met de Sovjetinval in Afghanistan een definitief einde aan de detente. De Verenigde Staten waren toen al begonnen met wat zij beschouwden als een inhaalslag op de toename van de nucleaire en conventionele slagkracht van de Sovjet-Unie in de voorgaande jaren – een toename die de Sovjet-Unie op haar beurt juist noodzakelijk had gevonden voor het verkrijgen van een nieuw evenwicht tussen de beide supermachten.¹⁰

Nieuwe fase

De wapenwedloop ging begin jaren tachtig een nieuwe fase in. De Verenigde Staten en de andere NAVO-lidstaten concentreerden zich op de ontwikkeling en toepassing van allerlei nieuwe, vooral computergelateerde, technologieën om hun kwalitatieve overwicht op de getalsmatig sterkere tegenstander – zeker op het Europese operatietoneel – te vergroten. In beide blokken waren ondertussen in de voorgaande decennia grote delen van de economie en maatschappij zeer nauw met de wapenindustrie verbonden geraakt. In de Sovjet-Unie was tweederde van de industrie direct of indirect met defensie verbonden. Een drastische daling in de defensieuitgaven zou tot ontwrichting van de samenleving hebben geleid en daarmee tot ondermijning van het politieke systeem. Bij de NAVO-bondgenoten zou een dergelijke stap vergelijkbare economische en sociale problemen hebben veroorzaakt en politieke zelfmoord hebben betekend. De wapenwedloop kende zo behalve militaire en technologische ook economische, sociale en politieke drijfveren. Ook deze ‘logica’ hield de Koude Oorlog in stand – maar droeg uiteindelijk, zoals eerder beschreven, ook bij aan de val

van de Sovjet-Unie en daarmee aan het einde van de Koude Oorlog.

Opvallende aspecten

De logica van de Koude Oorlog kende een aantal opvallende aspecten. Die betroffen onder meer de waarde van de militaire operatieplannen, de spanning tussen bondgenootschappelijke eenheid en nationale belangen, de tegenstelling tussen woorden en daden in beleid en, tot slot, de daadwerkelijke mondialisering van de Koude Oorlog.

De wapenwedloop kende naast militaire en technologische ook economische, sociale en politieke drijfveren

Om te beginnen de waarde van de operatieplannen.¹¹ De Sovjetleiders gingen uit van een preventieve grootschalige nucleaire en conventionele aanval in het geval een aanval van de NAVO hun onvermijdelijk leek. Een onderdeel was dat Europa zou worden ‘overspoeld’ door ‘golven’ van legereenheden, eerst vooral die van de kleinere Warschaupactlidstaten en vervolgens die van de Sovjet-Unie. De echte operatieplannen van het Warschaupact bevonden zich momenteel in archieven in Moskou en kunnen nog niet worden ingezien. In hoeverre de plannen die de militaire leiding van de afzonderlijke lidstaten onder ogen kregen hiermee correspondeerden, kan daarom niet worden vastgesteld. Hoogstwaarschijnlijk stemden de echte plannen en deze deelplannen, waarover wel meer bekend is, grotendeels met elkaar overeen. De plannen voor deze deeloperaties waren echter in hoge mate onrealistisch, fictief. Binnen een week zouden Warschaupacttroepen de Noordzee en de Atlantische Oceaan bereiken, zonder, zo leek het wel, veel acht te slaan op de NAVO-verdediging en de gevolgen van de

10 Zeer in het oog springend was dit bij de defensie-inspanningen op zee. Zie: J.B. Hattendorf, *The Evaluation of the U.S. Naval Strategy, 1977-1986* (Newport, Naval War College Press, 2004).

11 Zie noot 5.

FOTO: BEELDBANK NIMH

Oefening van Nederlandse Leopard-tanks in de Noord-Duitse Laagvlakte: de operatieplannen van de NAVO beperkten zich in Europa tot de eerste dagen van een oorlog

inzet van nucleaire wapens. Hoewel toenmalige generaals van kleinere Warschaupactlidstaten eveneens ernstige twijfels hadden over de haalbaarheid van de plannen, protesteerden zij nauwelijks. Dat was riskant en zinloos. Zij beseften dat het werkelijke verloop van een nucleaire oorlog niet voorstelbaar was en waarschijnlijk het einde van alles zou betekenen. Zolang evenwel deze apocalyps niet was aangeboden, waren optimistische scenario's beter voor de motivatie dan pessimistische.

Een geloofwaardige afschrikking vereiste eensgezindheid, maar de NAVO was vaak diep verdeeld over de te volgen koers

De NAVO, zich baserend op de strategie van flexible response, kampte met vergelijkbare dilemma's. De operatieplannen voor het Europese strijdtonaal beperkten zich tot de eerste dagen van de oorlog, totdat het bondgenootschap als eerste kernwapens zou moeten inzet-

ten om het vijandelijke offensief langer te kunnen tegenhouden. Deze plannen traden pas in werking als de afschrikking zou hebben gefaald, om, tegen beter weten in, er het beste van te maken.

Bondgenootschappelijke eenheid en nationale belangen

De strategie van flexible response raakte ook een tweede aspect van de Koude Oorlog dat aandacht verdient, namelijk de spanning tussen enerzijds noodzakelijke eensgezindheid binnen de allianties en anderzijds de verschillende regionale en nationale belangen en verlangens. Een geloofwaardige afschrikking vereiste een uitstraling van eensgezindheid. De NAVO was echter dikwijls diep verdeeld over de te volgen koers.¹² De Europese lidstaten waren bijvoorbeeld voortdurend bevreesd voor een ont koppeling van hun veiligheidsbelangen en die van de Verenigde Staten. Zo waren zij bang dat de Amerikanen, zich beroepend op de strategie van flexible response, zich bij een eventuele oorlog afzijdig zouden houden om deze tot Europa beperkt te houden. Voor Frankrijk was dit reden om een eigen kernmacht op te bouwen en zich uit de militaire organisatie van het bondgenootschap terug te trekken. Deze verdeeldheid was ook de tegenstander bekend, want daarvoor hoefde hij slechts de media goed te volgen. Voor de NAVO was het heel wat lastiger om de verhoudingen binnen het Warschaupact goed te peilen. Meestal was dat onmogelijk. Daardoor was het destijds nauwelijks bekend dat er ook binnen het Warschaupact grote verschillen van opvatting bestonden en dat deze alliantie minder van bovenaf uit Moskou werd gedirigeerd dan verondersteld.¹³

Tegenstelling tussen woorden en daden

Een derde opvallend punt dat samenhang met de logica van de Koude Oorlog was de tegenstelling tussen woorden en daden. Beide grootmachten en allianties pretendeerden bepaalde waarden en universele belangen te vertegenwoordigen. De Sovjet-Unie beschouwde zich als de wegbereider van de marxistisch-leninistisch geïnspireerde wereldrevolutie, terwijl de Verenigde Staten de mondiale verspreiding van de democratie voorstond. De praktijk stond

12 Zie onder meer: Christian Nuenlist en Anna Locher (red.), *Transatlantic Relations at Stake. Aspects of NATO, 1956-1972* (Zürich, CSS, 2006).

13 Laurien Crump, 'Closing Ranks or Drifting Apart? The Warsaw Pact on Thin Ice (1961-1969)' (2010). Zie: www.php.isn.ethz.ch/publications/E-dossiers/Crump.cfm.

hiermee vaak in schril contrast. De Sovjet-Unie was in de meeste opzichten een normale staat, die zijn eigen belangen voorop stelde. Haar binnen- en buitenlandse legitimiteit ontleende zij evenwel aan haar leiderschap van de wereldrevolutie en haar hegemoniale strijd tegen de Verenigde Staten. Haar leiders motiveerden alles in ideologische bewoordingen, maar handelden bovenal ook als opportunistische politici die de macht wilden behouden. De Verenigde Staten, die zeiden overal ter wereld de democratische waarden en de mensenrechten te verdedigen, handelden daarmee in tegenspraak door dictatoriale regimes te steunen, met als argument zo het communisme een halt toe te roepen. Ook voor Amerikaanse politici gold dat zij vóór alles wereldwijd de nationale belangen behartigden, daarbij soms botsten met hun verkondigde idealen en deze discrepantie verdedigden met kromme, ideologisch getinte redeneringen, waarin zij overigens vaak zelf geloofden. Ook andere NAVO-lidstaten, die dezelfde waarden zeiden te vertegenwoordigen, kwamen in de jaren zestig en zeventig in ernstige verlegenheid door het lidmaatschap van Portugal en Griekenland, waar militaire dictaturen heersten.

Mondialisering Koude Oorlog

Een laatste opmerkelijk facet van de Koude Oorlog was het toenemend mondiale karakter, zeker nadat er tussen de supermogendheden en in Europa een patstelling was ontstaan.¹⁴ Al vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog waren diverse landen in het Midden-Oosten speelbal van de grootmachten in hun zucht naar invloedssferen. De latere oorlogen tussen Arabische landen, gesteund door de Sovjet-Unie, en Israël, geholpen door de Verenigde Staten en andere westerse landen (1956, 1967 en 1973), waren, bij gebrek aan rechtstreekse militaire confrontaties tussen de NAVO en het Warschaupact, in feite gelegenheden om in het 'zijterrein' de effectiviteit van elkaars wapensystemen te testen. De Verenigde Staten geloofde in de dominotheorie: als het communisme in één staat zou overwinnen, dan zou spoedig ook het buurland als een dominosteen omvallen en communistisch worden. De ontwikkeling in enkele net onafhankelijke kolo-

FOTO ASSOCIATED PRESS

Conflicten buiten Europa, zoals de Oktoberoorlog in 1973, gaven de NAVO en het Warschaupact gelegenheid om in het 'zijterrein' de effectiviteit van elkaars wapensystemen te testen

niën in Zuid-Oost-Azië werd eveneens in dit perspectief gezien. De slepende oorlog in Indochina, waar de Verenigde Staten, China en de Sovjet-Unie met man en macht bij betrokken waren, is hiervan het meest bekende gevolg. Deze oorlog liet zien hoe de Koude Oorlog zich dikwijls meester maakte van lokale of regionale conflicten. Dit gebeurde eveneens met conflicten in jonge staten in Afrika, alsook in vele landen in Midden- en Zuid-Amerika, waar marxistisch geïnspireerde revolutionairen de wapens opnamen tegen de dictatoriale regimes in hun landen. Het mondiale politieke en militaire zwaartepunt van de Koude Oorlog bleef echter Europa, waar dit conflict werkelijk 'koud' bleef, maar waar de zwaarbewapende allianties van de supermachten elkaar dag en nacht in de gaten hielden, klaar om elkaar onmiddellijk met alle middelen militair te lijf te gaan en het continent in een smeulende, levenloze puinhoop te veranderen. ■

14 Zie onder meer: Bernd Greiner, Christian Th. Müller, Dierk Walter (red.), *Heiße Kriege im Kalten Krieg* (Hamburg, HIS Verlag, 2006) en Odd Arne Westad, *The Global Cold War* (Cambridge, Cambridge University Press, 2007).

Het einde van zware wapens?

Afnemende energiezekerheid gaat het krijgsbedrijf veranderen

De krijgsmacht werkt hard aan het verbeteren van de energiezekerheid bij expeditionair optreden. Dat is nodig want door de lange aanvoerlijnen en de vijandige omgeving is de aanvoer van brandstof kostbaar en riskant. Op den duur staat die energiezekerheid ook onder druk omdat de voorraden ruwe olie afnemen. Alternatieven zijn niet zomaar voorhanden. De veranderende energiemarkt en de noodzaak om klimaatverandering tegen te gaan, zijn mondiale uitdagingen die ingrijpende consequenties hebben en verregaande maatregelen noodzakelijk maken. Halve maatregelen zetten geen zoden aan de dijk; dat zal niet anders zijn voor de krijgsmacht. Dit artikel onderzoekt welke alternatieve brandstoffen er bij expeditionair optreden beschikbaar zijn, hoe die het beste kunnen worden gebruikt en met welke wapensystemen op de ontwikkelingen kan worden ingespeeld.

M.G.M. Hendriks Vettehen – kapitein-ter-zee van de technische dienst b.d.

Moderne legers gebruiken veel energie en het gebruik van energie neemt eerder toe dan af.¹ Op den duur komt de beschikbaarheid van energie in het gedrang omdat de voorraden ruwe olie opraken. De afnemende beschikbaarheid van grondstoffen vormt ook een veiligheidsrisico waarbij Defensie betrokken kan raken. Bovendien moet Defensie minder energie gebruiken om te kunnen voldoen aan nationale en internationale doelstellingen die beogen klimaatverandering tegen te gaan. In veel landen wordt inmiddels beleid ontwikkeld om deze uitdagingen het hoofd te bieden.

Energiehuishouding op de compound

Veel van de inspanning om de krijgsmacht voor te bereiden op de afnemende energiezekerheid, richt zich nu op de compounds; de tijdelijke kampen van waaruit de expeditionaire eenheden worden ingezet. Terecht, aangezien het gebrek aan energiezekerheid daar nu al knelt. Er is ongetwijfeld nog veel te winnen door gerichte investeringen, energiebesparende

maatregelen en de introductie van duurzame energie. De meeste westerse landen doen dan ook nationaal en in bondgenootschappelijk verband onderzoek naar het verbeteren van hun energiehuishouding.

Het VK heeft met andere partners in 2011 het project 'Forward Operating Base Operational Concept Demonstrator' gestart. Op een kleine (tijdelijke) basis op Cyprus hebben militaire en civiele technici tal van systemen geplaatst om minder energie te gebruiken, duurzame energie te introduceren en bestaande systemen energie-efficiënter te maken.

Op het videoverslag bruist het kamp van activiteiten. De generatoren werden uitgerust met intelligente start-stopsystemen. Er werden zonnepanelen geplaatst en warmwaterreservoirs geïnstalleerd. Alle beschikbare grotere oppervlaktes werden bedekt met PV-zonnecellen. Met vereende krachten is een metershoge windmolen omhoog getrokken; een vervaarlijke constructie met kabels, stangen, telescoopbuizen en wieken die uit zeildoek lijken te bestaan.

¹ 'Energy Security-America's Best Defense', Deloitte Development LCC, 2009.

Overall stonden dataloggers en liepen mensen met laptops en warmtebeeldcamera's. De onderzoekers claimen dat met de nodige inspanning tot 45 procent kan worden bespaard op de brandstof voor de dieselgeneratoren.²

'Business as usual'?

Dat zijn goede ontwikkelingen want elke liter diesel die wordt bespaard, is er een die niet hoeft te worden vervoerd en betaald. Al deze inspanningen wekken overigens wel een beetje de indruk dat als de techneuten hun werk hebben gedaan, het *business as usual* is; alsof we zouden kunnen doorgaan op de manier die we gewend zijn! Maar is dit wel zo? Winnen we hier de oorlog mee?

Trekt de *low-tech, low-energy* strijder op zijn muilezel en met zijn kalashnikov niet aan het langste eind omdat de tijd – wat energie betreft – aan zijn kant staat? Zou Defensie zich als enige sector, met een beetje inspanning en goede wil, gemakkelijk kunnen aanpassen aan de zich snel veranderende energiemarkt? Het lijkt onwaarschijnlijk. In dat geval zijn er dus andere maatregelen noodzakelijk.

Energie als aanjager van verandering

Historici en militairen weten dat grote veranderingen in het krijgsveld veelal zijn ontstaan door de introductie van nieuwe technologieën en wapensystemen. Voorbeelden hiervan zijn de overgang van zeilschepen naar gepantserde stoomschepen, de uitvinding van het machinegeweer, het verschijnen op het slagveld van het vliegtuig en de tank, het kernwapen en meest recentelijk *Command, Control, Communications, Computers and Information (C4I)* en *cyberwarfare*.

Het besef dat energie op een indirecte manier de volgende *game changer* zal worden, wordt nog niet breed gedeeld. De Verenigde Staten vormen hierop een uitzondering. Zo heeft het Amerikaanse ministerie van Defensie sinds 2011 een *Operational Energy Strategy*. De *Assistant Secretary for Operational Energy Plans and Programmes* is de politiek verantwoordelijk autoriteit die toeziet op het realiseren van de doelstellingen.

FOTO UK MINISTRY OF DEFENCE

Er is veel westers onderzoek naar systemen die de energiehuishouding kunnen verbeteren. Zonne-energie is onder operationele omstandigheden vaak ruimschoots voorradig

In de rede die professor Douwe Stapersma, hoogleraar op de Nederlandse Defensieacademie en aan de Technische Universiteit Delft, in 2011 uitsprak ter gelegenheid van de Dies Natalis van het Koninklijk Instituut van de Marine poneerde hij de volgende stellingen:

- energiebeschikbaarheid is op termijn de grootste bedreiging voor de huidige militaire platformen;
- als er geen deugdelijke oplossing komt voor de vervanging van fossiele brandstoffen zijn de huidige platformen gedoemd te verdwijnen en zal ook het karakter van de oorlogvoering zich wijzigen.

² 'Reducing the reliance of Expeditionary Campaign Infrastructure on fossil fuels', Matt Whittington, Paul Johnson, *Presentation for NDIS seminar, Kopenhagen, 3 mei 2012.*

Menig collega denkt dat het niet zo'n vaart zal lopen. Niet alleen omdat men niet graag afstand neemt van het vertrouwde rollende, vliegende en varende materieel, maar ook omdat men zich moeilijk kan voorstellen welke nieuwe wapensystemen daarvoor in de plaats kunnen komen. De veranderingen zullen inderdaad niet van vandaag op morgen plaatsvinden, maar het zoeken naar alternatieven en oplossingen moet wel nu beginnen.

Defensie investeert immers in wapensystemen die wel veertig jaar mee gaan. Tegen die tijd ziet de energiemarkt er heel anders uit dan nu. De introductie van wapensystemen die halverwege hun operationele leven uit dienst moeten worden genomen omdat de kosten niet meer zijn op te brengen of omdat de brandstof niet meer beschikbaar is, is een geweldige kapitaalvernietiging. Wat er voor in de plaats zal komen, is inderdaad nog gissen. Er zijn weinig richtinggevendende publicaties en studies op dit gebied.

Expeditionaire eenheden worden *out of area* ingezet, ver van de thuisbasis in vaak moeilijk toegankelijke gebieden, waar een adequate en betrouwbare energie-infrastructuur ontbreekt. Omdat het niet waarschijnlijk is dat met alleen besparingen en de introductie van duurzame energie de energiezekerheid kan worden gewaarborgd, rijst de vraag hoe het anders moet.

Om die vraag te beantwoorden kijken we hierna naar de keten energie – technologie – wapensystemen. Uit operationeel oogpunt zouden de wapensystemen het beginpunt moeten zijn, maar de realiteit is dat Defensie zich aan de energiemarkt moet aanpassen en niet andersom.

Energie

De compounds die de afgelopen jaren in Irak en Afghanistan zijn gebouwd, variëren enorm in grootte: van accommodatie voor honderd militairen tot vele duizenden. Er is veel energie nodig om die militairen te huisvesten en te laten werken. Dat kost zelfs meer energie dan voor de voertuigen die vanaf de compounds

FOTO AVDD, D. DEVAAL

worden ingezet. Al de daarvoor benodigde brandstof wordt per truck in konvooi over de weg aangevoerd. Dat is een kostbare zaak, omdat de afstanden groot zijn en de konvoien beschermd moeten worden.

Bovendien zijn militairen die hiervoor worden ingezet natuurlijk niet beschikbaar voor offensieve operaties of voor *winning hearts and minds*. In het Amerikaanse rapport *More fight – less fuel* heeft men in 2008 berekend dat de werkelijke brandstofkosten een veelvoud bedragen van de 'kosten aan de pomp'. Wanneer de brandstof met een *airlift* naar een *Forward Operating Base* wordt getransporteerd, lopen de kosten op tot honderden dollars per gallon. Bovendien heeft het vervoer van brandstof, ondanks *Force Protection*, inmiddels honderden slachtoffers gekost.³

3 DOD's Energy Challenge as Strategic Opportunity, Amory B. Lovins, NDU-press, 2010.

Mazar-e-Sharif, Afghanistan. Er is veel energie nodig om alle militairen te huisvesten en te laten werken

Duurzame energie

Op grote schaal investeren overheden, bedrijven en particulieren in duurzame energie. Ook op compounds kan ter plekke duurzame energie worden opgewekt. Dat is, eenmaal geïnstalleerd, goedkoop en ondervangt het transportrisico. Het nadeel van duurzame energie is dat de opbrengst fluctueert en dat er veel oppervlakte nodig is om een beetje capaciteit te produceren. In het instructieve boek *Energy without hot air* van David JC MacKay rekent hij voor waar de fysieke grenzen liggen van de productie van duurzame energie.⁴

Dat er grenzen zijn aan de mate waarin duurzame energie afnemende voorraden fossiele brandstoffen kunnen vervangen, blijkt wel uit het feit dat Nederland al worstelt met de realisatie van de doelstelling om in 2020 14 procent van de gebruikte energie uit duurzame bronnen te halen. In de *World Energy Outlook 2011* neemt het aandeel duurzame energie van 2010 tot 2035 slechts toe van 13 tot 18 procent.

In dat opzicht is de beslissing in Duitsland en Japan om nucleaire energie in de ban te doen, een uitdaging. De vervangende capaciteit kan niet zomaar door duurzame bronnen worden geleverd.

Omdat de zogeheten *Fully Burdened Costs of Fuel* (FBCF) veel hoger zijn dan de marktprijs, lonen investeringen in duurzame energie op een compound zich wel sneller dan thuis.⁵ De vraag doet zich nu voor welke vormen van duurzame energie beschikbaar zijn.

Zonne-energie is in de inzetgebieden meestal ruimschoots aanwezig. Windenergie kan maar in beperkte mate worden benut omdat grote

Volgens Amerikaanse gegevens gebruikt de Amerikaanse krijgsmacht in oorlogstijd 33 procent van de brandstof voor het opwekken van elektriciteit, 30 procent van de brandstof voor het vliegend materieel, 17 procent voor de tactische voertuigen, 15 procent voor de gevechtsvoertuigen en 5 procent voor de niet-tactische voertuigen. Het gebruik van transportbrandstof is niet apart aangegeven omdat andere gebruikers (waaronder de luchtmacht, de marine en lokale vervoerders) hiervan een groot deel voor hun rekening nemen. Behalve de vliegtuigbrandstof gaat het bijna uitsluitend om diesel als brandstof.

De vraag doet zich nu voor welke alternatieven er zijn om diesel als brandstof te vervangen. Er zijn een aantal mogelijkheden die we kort langs lopen.

4 *Sustainable energy-without hot air*, David JC MacKay, Cambridge 2009.

5 De FBCF zijn de kosten die bestaan uit verwerving, opslag, transport, distributie en Force Protection.

turbines in inzetgebieden moeilijk te transporteren en te bouwen zijn. Kleine windturbines hebben een lage efficiency. Zogeheten *Airborne Windpower*-systemen (die windenergie opwekken met vliegers) kunnen mogelijk meer energie uit de wind halen, maar de technologie daarvoor is nog in ontwikkeling. Gebruik van lokaal beschikbare biomassa kan misschien een bijdrage leveren, maar waterkracht, getijdenenergie en geothermische energie zijn niet beschikbaar.

Alternatieve brandstoffen

Afgezien van kolen en nucleaire energie, waarvan het gebruik op compounds te veel nadelen heeft zijn er alternatieven voor diesel, namelijk:

FOTO US DEPARTMENT OF DEFENSE, C.L.H. DAVIS

President Obama houdt een toespraak op een Amerikaanse luchtmachtbasis. Het toestel F/A 18 op de achtergrond draait op biobrandstof en maakt deel uit van een programma van de Amerikaanse marine, dat alternatieve brandstoffen ontwikkelt voor de krijgsmacht

biobrandstoffen⁶, synthetische brandstoffen, *Liquid Natural Gas* (LNG) en waterstof. Wat zijn nu de voor- en nadelen van deze brandstoffen ten opzichte van diesel?

6 Omdat biobrandstoffen niet lokaal worden geproduceerd en over grote afstand moeten worden aangevoerd, vormen ze in deze context geen duurzame energiebron maar een alternatieve brandstof.

7 PEAK OIL Sicherheitspolitische Implikationen knapper Ressourcen, Zentrum für Transformation der Bundeswehr, Strausberg, november 2010.

• Biobrandstoffen

Uit biomassa kunnen vloeibare brandstoffen worden gemaakt die bijna identiek zijn aan fossiele koolwaterstoffen. Dat maakt biobrandstoffen geschikt om ze te mengen met diesel, ze te transporteren als diesel en als *drop-in-fuel* te gebruiken in bestaande systemen. De mogelijkheden tot productieopscaling zijn echter beperkt omdat bij een te grote productie de voedselvoorziening in gevaar komt. Doorbraken in de ontwikkeling van de zogeheten tweede en derde generatie biobrandstoffen zijn nodig om dat te voorkomen.

Daarnaast hebben biobrandstoffen een lagere *Energy Return on Investment* (EROI) dan ruwe olie. Waar dat bij aardolie bij 11:1 ligt, is dat bij bio-ethanol bijvoorbeeld maar 4:1. Bij biobrandstoffen gaat dus een veel groter deel van de potentieel beschikbare energie op aan de *well to fuel* tank keten.⁷

Het is moeilijk te voorspellen in welke mate biobrandstoffen de afnemende beschikbaarheid van diesel kunnen vervangen. In de *World Energy Outlook 2010* schat het *International Energy Agency* (IEA) in het 'New Policies Scenario' het aandeel biobrandstoffen in het wegtransport in 2035 op 8 procent (alleen wanneer die biobrandstoffen uitsluitend daarvoor worden gebruikt). Van die biobrandstoffen is 75 procent ethanol voor benzinemotoren, terwijl Defensie bijna uitsluitend dieselmotoren gebruikt.

• Synthetische brandstoffen

Synthetische brandstoffen kunnen via verschillende industriële processen worden geproduceerd uit kolen, gas en biomassa. Ze kunnen in veel gevallen 'op maat' worden gemaakt. Ze delen alle voordelen met de biobrandstoffen van drop-in-fuels.

Shell produceert inmiddels al *Gas-to-liquid* (GTL) brandstof in Qatar en in Maleisië. Hoewel synthetische brandstoffen op zich schoon zijn, is er voor de productie veel energie nodig, met extra CO₂-uitstoot als gevolg. Grootschalige vervanging van diesel en benzine door synthetische brandstoffen zal daarmee de klimaatverandering versnellen.

Om deze reden is in *US Security and Independence Act 2007* bepaald dat de federale overheid geen alternatieve brandstoffen mag verwerven die meer CO₂ uitstoten dan de fossiele brandstoffen die ze vervangen. Daarom richten de onderzoeken en experimenten met alternatieven zich bij het Amerikaanse ministerie van Defensie nu voornamelijk op het gebruik van biobrandstoffen.

• Aardgas

Aardgas is, in tegenstelling tot olie, nog ruimschoots voorradig. Door recente ontdekkingen van grote hoeveelheden schaliegas (gas in poreuze aardlagen) en nieuwe technieken om die te winnen, zijn de reserves zelfs toegenomen. Men schat in dat er bij de huidige productiehoeveelheden nog gas is voor 250 jaar. De gasprijzen zijn inmiddels lager dan die van olie, en dat verschil zal naar verwachting groter worden.

Gas moet echter via kostbare en in geopolitiek opzicht kwetsbare pijpleidingen worden aangevoerd. Een andere wijze van transport is het zogeheten *upstream* door koeling (-173 °C) vloeibaar maken van het gas en het per schip naar de markt brengen. Waar gas aanvankelijk voornamelijk werd gebruikt als brandstof voor energiecentrales en voor verwarming/koken, heeft het inmiddels de sprong naar de transportsector gemaakt. Behalve LNG-tankers maken inmiddels ook andere typen schepen, vrachtwagens, bussen en personenauto's gebruik van LNG.

Een bijkomend voordeel daarvan is dat de CO₂-uitstoot lager is dan bij benzine of diesel. Een nadeel is echter dat, zelfs in vloeibare vorm, de volumedichtheid lager is dan die van diesel. Als vuistregel hanteert men dat LNG 40 procent meer opslagvolume nodig heeft. Bovendien is de cryogene (op lage temperatuur gehouden) keten van transport, distributie en opslag nog maar beperkt beschikbaar.

• Waterstof

Waterstof is niet als 'natuurlijke bron' beschikbaar. Het moet door elektrolyse worden verkregen of door vergassing of stoom *reforming*

van koolwaterstoffen worden gemaakt. Door waterstof te produceren wordt een brandstof voor transportdoeleinden gemaakt uit energiebronnen die daar zelf niet voor geschikt zijn. Het is daarom in eerste instantie een energiedrager – zoals elektriciteit – en geen energiebron.

Waterstof is zeer lichtontvlambaar. Het heeft een hoge energiegewichtdichtheid, maar een zeer lage energievolumedichtheid. Waterstof moet, net zoals LNG, cryogeen of onder druk worden getransporteerd en opgeslagen. Een andere mogelijkheid is dat waterstof wordt gebonden aan een metaalhydride. Studies tonen aan dat het gebruik van waterstof geschikt is voor stadsvervoer en licht transport.⁸

Waterstof kan diesel dus vervangen, maar als het wordt geproduceerd uit fossiele brandstoffen heeft het milieu er weinig baat bij. Alleen de directe omgeving waar waterstofbussen en -vrachtwagens rijden heeft er voordeel van omdat er bij het gebruik van waterstof alleen water wordt uitstoten. Er zijn overigens ook critici die van mening zijn dat de 'waterstof-economie' weinig kans maakt omdat de productie, het transport en de opslag van waterstof te duur is.⁹

Welke brandstof kan diesel het beste vervangen?

Wat is nu het beste alternatief om bij expeditionair landoptreden diesel te vervangen? De genoemde vier alternatieven worden getoetst aan de criteria beschikbaarheid, transportrisico, de FBCF-kosten en de gevolgen voor het klimaat. De beschikbaarheid wordt bepaald door de reserves op lange termijn of de hoeveelheden die kunnen worden geproduceerd. Het transportrisico wordt gemeten naar de te transporteren volumes. Hoe meer transporten er nodig zijn, hoe groter het risico.

De FBCF-kosten zijn belangrijk omdat de defensiebudgetten onder druk staan. Geld dat aan brandstof wordt uitgegeven, is immers niet

8 'Een duurzame krijgsmacht: vergelijkbaar met de civiele sector?', R. Verbeek, presentatie op DMO-seminar november 2011.

9 'Does the Hydrogen Economy make sense?', Ulf Bossel, European Fuel Cell forum, 2005.

beschikbaar voor andere investeringen en activiteiten. Klimaatverandering is een mondiale zorg. Internationale regelgeving en marktmechanismes (waaronder het *Emission Trading Scheme*) worden ingezet om de gemiddelde temperatuur niet boven de 2° Celsius te laten stijgen de komende eeuw. Defensie kan zich niet aan deze ontwikkelingen onttrekken.

- *Beschikbaarheid*

In de transitieperiode (2030-2050) waar alternatieve brandstoffen het moeten overnemen van de vloeibare fossiele brandstoffen, zijn biobrandstoffen kwantitatief niet in staat om het verlies aan diesel op te vangen. Synthetische brandstoffen, LNG en waterstof worden gemaakt uit energiebronnen met veel grotere reserves. Zij kunnen diesel in grotere volumes vervangen dan biobrandstoffen.

- *Transportrisico*

Omdat biobrandstoffen en synthetische brandstoffen bijna dezelfde eigenschappen hebben als diesel, zullen de transportrisico's niet veranderen. LNG en waterstof hebben een veel lagere energievolumedichtheid dan diesel, waardoor er meer moet worden vervoerd. Waterstof is bovendien erg ontvlambaar. De transportrisico's nemen dus toe.

- *FBCF-kosten*

Biobrandstoffen en synthetische brandstoffen zullen als drop-in-fuels de marktprijs van diesel volgen en gelijke FBCF-kosten met zich meebrengen. Het transport van LNG of waterstof vraagt om een nieuwe en complexe logistieke keten, die gedurende vele jaren naast de bestaande logistieke keten zal moeten functioneren. De FBCF-kosten zullen daardoor enorm toenemen.

- *Gevolgen voor het klimaat*

Wanneer biobrandstoffen worden geproduceerd uit geschikte gewassen (met een hoge EROI) zal dat bijdragen aan het verminderen van de CO₂-uitstoot. Ook het gebruik van LNG draagt bij aan een verminderde uitstoot van broeikasgassen. Waterstof draagt daar alleen aan bij als het wordt geproduceerd uit niet-fossiele bronnen. Het gebruik van synthetische

brandstoffen leidt tot aanzienlijk meer uitstoot van CO₂.

Subconclusie energie

Biobrandstoffen leiden niet tot hogere FBCF, geven geen grotere transportrisico's en verminderen de CO₂-uitstoot. Van de vier alternatieven zijn biobrandstoffen daarom, hoewel beperkt beschikbaar, het meest geschikt om bij expeditionair landoptreden diesel te vervangen.

Omdat in de voorzienbare toekomst biobrandstof de afnemende beschikbaarheid van diesel maar ten dele kan vervangen en de ter plaatse opgewekte duurzame energie dat verschil niet kan goedmaken, moet de energieopwekking efficiënter en moet het energiegebruik aanmerkelijk verminderen. In hoeverre kunnen nieuwe technologieën en nieuwe wapensystemen daaraan bijdragen?

Technologie

Energieconversie

De omzetting van brandstof naar nuttige energie gaat in een aantal conversies. Op de compounds bestaat de keten uit een dieselmotor die in de brandstof aanwezige chemische energie omzet in mechanische arbeid. Met de mechanische arbeid wordt een generator aangedreven die elektrisch energie produceert. Die elektrische energie wordt vervolgens getransporteerd om elders weer mechanische arbeid te leveren, elektromagnetisch vermogen op te wekken of te verwarmen en/of te koelen.

De eerste conversie, de omzetting van de in de brandstof aanwezige chemische energie, vindt plaats in een zogeheten *prime mover*. Andere prime movers dan de dieselmotor zijn: de stoomgenerator, de benzinemotor, de gasturbine, de stirlingmotor en de brandstofcel. Op de brandstofcel na zijn de andere prime movers minder energie-efficiënt of minder geschikt.

De energie-efficiency van brandstofcellen is beter omdat de in de brandstof aanwezige chemische energie direct wordt omgezet in elektrische energie. Rendementen van 60 procent zijn

mogelijk.¹⁰ De brandstofcel is relatief nieuw en ontwikkelt zich snel. Op de markt zijn inmiddels sets beschikbaar met een vermogen van honderden kW.

Vooral in de Verenigde Staten wordt de brandstofcel al vaak toegepast als elektrische noodvoorziening. Lage temperatuur brandstofcellen gebruiken waterstof als brandstof. Hoge temperatuur brandstofcellen gebruiken vloeibare of gasvormige koolwaterstoffen.

Zonne-energie kan worden gebruikt voor het verwarmen van water voor huishoudelijk gebruik of voor het opwekken van elektrische energie. Prioriteit moet het maken van warm water hebben. Dat is energie-efficiënter dan het eerst met zonnecellen opwekken van elektriciteit om er vervolgens warm water mee te maken. Warm water is ook gemakkelijker op te slaan in geïsoleerde vaten dan de opslag van elektrische energie in batterijen. Zonne-energie kan ook direct voor een absorptiekoelinstallatie worden gebruikt. De chemische binding tussen de zouten en de vloeistoffen kan worden benut om met minder elektrische energie koelcapaciteit te produceren.

Een voorstel voor de ontwikkeling van een dergelijk systeem heeft de Defensie Innovatiecompetitie 2010 gewonnen. Het thema is van belang omdat bij de testen op de Forward Operating Base is gebleken dat 47 procent van de opgewekte elektrische energie nu voor de airconditioning wordt gebruikt.

Energieopwekking

Grootschalige centrale opwekking van energie is efficiënter dan kleinschalige decentrale opwekking. De grote energieproducenten kunnen de energiemix (kolen, gas, olie, biomassa en kernenergie) relatief snel aanpassen aan de markt. Op de wisselende vraag naar energie wordt ingespeeld door een combinatie van *base-load* en *peak shaving* centrales. De afvalwarmte wordt verkocht aan de lokale industrie of gebruikt voor stadsverwarming.

Elektrische energie kan met relatief weinig verliezen over grote afstanden worden getransporteerd

FOTO: AN/DD, A. SCHOOR

'Hot refueling' van een Chinook-helikopter door Nederlandse luchtmachtmilitairen op Tarin Kowt, Afghanistan

en gedistribueerd. Bij *distributed generation*, het op grote schaal opwekken door bedrijven, lagere overheden en particulieren van relatief kleine hoeveelheden duurzame energie, wordt die energie omgezet in elektriciteit voor verder transport en distributie.

Door deze ontwikkelingen is de elektrische kWh-prijs nu al aanmerkelijk lager dan een vergelijkbare vermogen dat wordt geleverd door een verbrandingsmotor of verwarmingsinstallatie. Dat maakt het elektrisch rijden relatief goedkoop en pleit voor warmtepompen voor verwarming/koeling en warmtepompboilers voor warm water. De behoefte aan elektrisch energie zal daardoor relatief toenemen ten opzichte van de behoefte aan brandstof voor transport en verwarming. Deze ontwikkeling wordt overigens 'elektrificering' genoemd.

¹⁰ Comparison Chart, Fuel Cell Technologies Programme, US Department of Energy, 2011.

Het 'eilandbedrijf' zoals dat op een op een compound wordt gevoerd, is natuurlijk niet te vergelijken met het landelijk net. Defensie kan echter wel gebruik maken van de innovaties die inspelen op de elektrificering van de samenleving. Een paar voorbeelden zijn elektrisch rijden, *smart-grid* technologie (intelligente elektrische netwerken waarbij de behoefte en de vraag aan energie optimaal kunnen worden afgestemd), middenspanningsnetten, energieopslag, warmtepompen, et cetera.

'Advanced E-power'

Grote mechanische vermogens werden tot voor kort bijna uitsluitend door dieselmotoren geleverd. De directe omzetting van brandstof in arbeid was energie-efficiënter dan de tweetrapsconversie die noodzakelijk is bij het gebruik van elektromotoren. De mate waarin interne verbrandingsmotoren nog energie-efficiënter kunnen worden, lijkt echter beperkt.¹¹ Die energie-efficiency staat zelfs onder druk vanwege steeds strengere milieueisen.

De energie-efficiency van elektromotoren verbetert door recente ontwikkelingen zoals de *Advanced Induction Motor* (AIM), de *Permanent Magnet Electric motor* (PMW) en *High Temperature Superconductivity* (HTS) technieken. Niet alleen neemt de energie-efficiency toe, maar ook de energiedichtheid van de systemen verbetert. Elektromotoren verdringen daardoor vooral bij stationaire toepassingen steeds vaker dieselmotoren voor het leveren van grote mechanische vermogens.

Een andere mechanische krachtpatser, het hydraulieksysteem, staat eveneens onder druk. Vooral in de luchtvaartsector wordt stevig geïnvesteerd in onderzoek over de wijze waarop de hydraulische systemen die nu de bewegende delen bedienen (landingsgestel, roeren, flaps) kunnen worden vervangen door elektrische *actuators*. De reden hiervan is in

eerste instantie de gewichtsbesparing – en daarmee de energiebesparing – die wordt gerealiseerd door zware hydraulische systemen te vervangen door lichtere elektrische systemen.¹²

In de maritieme sector, waar de diesel nog onbedreigd de prime mover is, worden tegenwoordig elektromotoren gebruikt als voortstuwingmotoren voor cruise- en marineschepen. De nieuwe Holland-klasse is een goed voorbeeld van een hybride oplossing in de maritieme sector. Voor snelheden tot 10 knopen wordt gebruik gemaakt van elektromotoren die de schroefassen aandrijven. Alleen wanneer er meer voortstuwingvermogen nodig is, wordt gebruik gemaakt van de voortstuwingdiesels.

De inzet van moderne wapensystemen vraagt al veel elektrisch vermogen van de ondersteunende C4I-systemen, maar wanneer *electric rail gun* en *direct energy weapons* hun intrede doen zal het gevraagde elektrische vermogen nog meer toenemen.

Subconclusie technologie

Zonne-energie direct omzetten in warm water of koelcapaciteit dient de voorkeur te hebben boven het duurzaam produceren van elektrische energie.

Beter dan vast te houden aan een *single fuel policy* zou Defensie zich bij expeditionair optreden moeten richten op een *single carrier*: elektriciteit. Het is de beste manier om een verscheidenheid aan energiebronnen op een energie-efficiënte manier (bij voorkeur met een hoge temperatuur brandstofcel) om te zetten in een energiedrager die zeer breed kan worden toegepast. Op deze manier wordt optimaal gebruik gemaakt van innovaties die voortkomen uit elektrificering en advanced E-power.

Nieuwe technieken verminderen de hoeveelheid brandstof die nodig is om een compound van elektrische energie te voorzien. De vraag is nu of de voertuigen die vanaf de compound opereren ook met minder 'peut' toe kunnen?

11 In het project Hercules bundelen de maritieme sector, dieselfabrikanten en toeleveranciers hun *Research & Development*-activiteiten. Men streeft naar een vermindering van de *Specific Fuel Consumption* (SFOC) met 3 procent in 2015.

12 *In focus: all-electric systems promise fuel-burn savings*, juli 2012, www.flightglobal.com.

Wapensystemen

Daar waar door besparingen, nieuwe technieken en duurzame energie de hoeveelheid generatorbrandstof kan verminderen, zal de hoeveelheid brandstof voor voertuigen eerder toenemen. Door effectievere *rocket propelled grenades* (RPG's) en *improvised explosive devices* (IED's) zullen toekomstige gepantserde voertuigen, ondanks het gebruik van meer kunststofmaterialen en een (re)actief pantser, waarschijnlijk zwaarder worden.¹³

Als vuistregel geldt dat bij een gewichtstoename van 10 procent, het brandstofverbruik met 7 procent toeneemt. Daar komt bij dat voor het transport van deze zwaardere wapensystemen naar de inzetgebieden ook extra scheeps- en vliegtuigbrandstof nodig is.

In een Amerikaanse studie is onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om het energiegebruik van gepantserde voertuigen te verminderen. Het onderzoek neemt verschillende technologieën in acht (alternatieve brandstoffen, andere prime movers en aandrijflijnen, terugwinning van energie, et cetera) en de tijd die nog nodig is voor die technologieën rijp zijn voor productie.¹⁴

Bij 'alternatieve brandstoffen' wordt alleen het verruimen van de huidige specificaties van de standaard brandstof JP 8 overwogen. Technieken om het gewicht van de voertuigen te verminderen, ontbreken merkwaardigerwijs in het overzicht. Het onderzoek spreekt zich bovendien niet uit over de mate waarin energie kan worden bespaard. Daardoor ontstaat de indruk dat deze nieuwe technologieën de toename hooguit afremmen, maar niet structureel verminderen.

Dat in het bovenstaande rapport wordt vastgehouden aan het gebruik van vloeibare brandstoffen is overigens niet onbegrijpelijk. Bij onderzoek naar alternatieve brandstoffen voor zwaar transport over lange afstand, in zekere mate vergelijkbaar met gepantserde voertuigen, zijn ook alleen vloeibare brandstoffen en LNG als haalbaar genoemd.¹⁵ Het gebruik van

LNG is, zoals eerder aangegeven, ongeschikt als operationele brandstof bij expeditionair landoptreden.

Dat het moeilijk is om het energieverbruik van gepantserde voertuigen terug te dringen, blijkt ook impliciet uit het *Operational Energy Strategy Implementation Plan* van het Amerikaanse ministerie van Defensie. Waar de US Navy zich tot doel heeft gesteld om de hoeveelheid operationele energie te verminderen en de US Airforce energie-efficiënter met vliegtuigbrandstof wil omgaan, beperkt de US Army zich vooralsnog tot het energieneutraal maken van een aantal kampen.

Mobiliteit zonder zware bepantsering?

De coalitietroepen in Irak en Afghanistan hebben in de beginfase veel levens verloren omdat de beschikbare gepantserde voertuigen onvoldoende bescherming boden. *Add-on armour*

FOTO: AVDD, R. SCHOONERWOERT

De Hr.Ms. Holland vaart op de Theems. Schepen waren in de 19-de en 20-ste eeuw zwaar gepantserd, maar marines zijn ervan afgestapt omdat dit de inzet van schepen te veel hinderde

werd toegepast en een deel van de voertuigen werd vervangen door nieuwe typen, in het algemeen zwaardere, die meer bescherming boden. Extra bepantsering biedt extra bescherming,

13 *Energy innovation at the Department of Defense*, Daniel Sarewitz en Samuel Thernstrom, maart 2012.

14 *Power and Energy Strategy White Paper*, Army Capabilities Centre, 2010.

15 *Future Transport Fuels*, European Expert Group on Future Transport Fuels, januari 2011. *Duurzame krijgsmacht: vergelijkbaar met duurzame civiele sector*, R. Verbeek, Presentatie TNO, Rijswijk, 30 november 2011.

maar in een asymmetrische oorlog is een *Armoured Personnel Carrier* een *high value target*.

Het is extra kwetsbaar omdat de tegenstander onzichtbaar is en beschikt over relatief goedkope en low-tech wapens die, op korte afstand ingezet, dodelijk kunnen zijn. Uiteindelijk zullen de tegenstanders over nog effectievere wapens beschikken, die opnieuw zwaardere bepantsering noodzakelijk maken. Dit is een wapenwedloop die uiteindelijk door de low-tech, low-energy tegenstander wordt gewonnen, omdat westerse troepen op den duur de brandstofkosten niet meer kunnen opbrengen. Landstrijdkrachten moeten dan ook innovaties nastreven die meer perspectief bieden.

De hoeveelheid brandstof voor voertuigen zal eerder toe- dan afnemen

Bij transport in een gepantserd voertuig zijn de vervoerde militairen passief. Op geen enkele manier kunnen ze het gebied dat ze doorkruisen, beïnvloeden en controleren. Dat terwijl juist bij *peacekeeping* operaties de zichtbare aanwezigheid van militairen bijdraagt aan veiligheid en rust.

Vliegtuigen hebben nooit bepantsering gehad, anders dan enige lichte bescherming voor de piloot en de brandstoftank. Schepen waren in de 19-de en 20-ste eeuw zwaar gepantserd, maar marines zijn er van afgestapt omdat dit de inzet van de schepen, 'zeemanschappelijk' en operationeel, te veel hinderde. De vraag is nu of landstrijdkrachten ook andere manieren van inzet kunnen ontwikkelen waardoor ze voor hun veiligheid minder afhankelijk worden van bepantsering.

De opwekking van elektrische energie op een compound kan efficiënter plaatsvinden dan nu

het geval is. Daarnaast lijkt elektrisch vervoer de toekomst te hebben. Elektrisch aangedreven landsystemen zouden een uitkomst zijn. Echter, zelfs de lichtste gepantserde voertuigen zijn veel te zwaar voor elektrische aandrijving. Zijn er wellicht toch andere mogelijkheden?

Elektrische mobiliteit

Ondanks alle inspanningen om de elektrische auto van de grond te krijgen, gaat het niet snel. De nadelen van elektrische rijden zijn blijkbaar niet gemakkelijk te overwinnen. De introductie van elektrische tweewielers, de *e-bike*, is echter vooral in het Verre Oosten aan een indrukwekkende opmars bezig.¹⁶

Ook in het zwaardere segment zijn er nu motoren op de consumentenmarkt beschikbaar. De Amerikaanse firma Brammo bouwt inmiddels motoren, zoals de Zero S, met een krachtbron van 22 kW en een gewicht van 135 kilo. De motor heeft een maximale snelheid van 142 kilometer per uur en kan tot 183 kilometer afleggen.¹⁷ Deze motoren bedienen met name het sportieve segment.

Wanneer motor en batterijpakket specifiek voor militaire toepassingen worden geconfigureerd, kunnen de motoren nog effectiever worden. Als het gewicht van het transportmiddel als maat voor het energieverbruik wordt gehanteerd, dan verbruiken acht militairen met een e-motorbike dertien keer minder energie dan bij vervoer in een Bushmaster.¹⁸ Toegegeven, het is nattevingerwerk. En de daadwerkelijke besparingen zullen minder zijn. Maar dit toont wel aan dat er op deze manier veel operationele energie kan worden bespaard.

• De 'e-motorbike'

Op een e-motorbike mist de militair de bescherming die een pantservoertuig biedt. Hij verplaatst zich echter geruisloos en zonder hete uitlaat. Hij is snel en wendbaar. Op zijn motor kan hij uit talloze routes kiezen, wat hem minder kwetsbaar maakt. Dankzij moderne communicatie- en navigatiemiddelen kan hij zijn eigen weg vinden. En door zijn zichtbare aanwezigheid kan hij ook onderweg bijdragen aan veiligheid en rust.

16 Pike Pulse Report: Electric Bicycles Pike Research; 2nd Q 2012, www.pikeresearch.com.

17 'Kraft aus der Stille', Christian Wüst, *Der Spiegel* 2012 (18).

18 De Bushmaster is onder meer bij de Koninklijke Landmacht in gebruik. Het is een *Light Armoured Vehicle*, dat gevechtsklaar 15 ton weegt en zeven tot acht militairen kan vervoeren, naast de twee bemanningsleden.

Het batterijpakket van de e-motorbike kan worden gebruikt om de batterijen van zijn persoonlijke uitrusting op te laden. Daarmee wordt de logistieke last weggenomen om steeds in nieuwe batterijen te voorzien. Onderweg kan hij bij pauzes zijn e-motorbike batterijpakket op- en bijladen door het uitrollen van de in de bagageruimte meegenomen *thin-film* zonnecellen.

In het kamp waar hij de batterijen oplaadt, ontstaat daarmee ook de mogelijkheid om een tijdelijk overschot aan elektrische energie op te slaan of, in geval van nood, energie uit de batterijen te onttrekken.

• *Persoonlijke uitrusting van de militair*

In veel landen, waaronder Nederland, werken men aan de modernisering van de persoonlijke uitrusting van de militair. Om zijn inzetbaarheid en overlevingskansen te vergroten, wordt de standaarduitrusting aangevuld met onder meer navigatie- en communicatie-, en nachtzicht-apparatuur, de *Personal Digital Agenda* (PDA) en de bijhorende batterijen.

Hoewel er veel nadruk wordt gelegd op het gebruik van lichte materialen neemt het gewicht van de bepakking steeds verder toe. Een soldaat met een gemiddeld gewicht van 80 kg heeft volgens een Deens overzicht een gevechtssuitrusting van 24 kg en een marsuitrusting van 36 kg.¹⁹ Dat is bij elkaar eigenlijk te veel. Wanneer een e-motorbike tot de standaarduitrusting gaat behoren, kan de bepakking gemakkelijker 'op de man' worden vervoerd.

Deze nieuwe vorm van lichte cavalerie is niet alleen geschikt voor het transport van militairen. Ook bij offensieve operaties kunnen e-bikes effectief opereren wanneer ze worden aangevuld met elektrische *trikes and quads* (driewielers en kleine eenpersoonsvierwielers).

E-bikes zijn ideale elektrische voertuigen voor het vervoer van lichte verkenningmiddelen (bijvoorbeeld mini-UAV's om routes te verkennen) en wapens. Deze vorm van lichte e-mobility lijkt ook een logisch springplank voor de inzet van militaire robots; hierbij gaat het in

het algemeen om kleine, lichte systemen die op batterijen werken. Dergelijke ontwikkelingen zullen het krijsbedrijf inderdaad aanzienlijk veranderen.

Zware gevechtseenheden

Voor zware gevechtseenheden zal de overgang naar e-mobility moeilijk worden.²⁰ Als het onmogelijk blijkt, zullen deze wapens steeds minder worden ingezet. Een Amerikaanse studie stelt dat de 70 ton Abrams-tank te zwaar en te omslachtig is voor inzet in de meeste delen van Irak en Afghanistan.²¹

De taken van zware gevechtseenheden zullen daarom steeds vaker worden overgenomen door wapensystemen die meer energiezekeer-

FOTO AVDDI, R. FRIGGE

Bushmaster in Tarin Kowt, Afghanistan. Zware gevechtsvoertuigen zullen alleen nog worden gebruikt bij taken waarbij bescherming door bepantsering absoluut noodzakelijk blijft

heid bieden. Hierbij gaat het om verkenningen en *close-air-support* door bij voorkeur onbemande vliegtuigen of door lange-afstandgeschut of kruisvluchtwapens die vanaf schepen worden gelanceerd.

19 *Combat Units and Infantry soldier*, Henrik R. Sommer, NDIS 2012 presentatie, Kopenhagen 2012.

20 'Gevechtswagens zijn te zwaar', Thijs van Velzen, *De Ingenieur*, 17 augustus 2012.

21 *DOD's energy Dilemma: Fuel consumption vs Platform Performance*, Energy Innovation at the Department of Defense, Daniel Sarewitz en Samuel Therstrom, 2012.

Zware voertuigen zullen vooral worden gebruikt voor taken waarbij 'massa' nodig is zoals voor constructie, berging en doorbraak, of als geschutsplatform. Voertuigen waarbij massa belangrijker is dan mobiliteit en bescherming, verschillen van de systemen die daar nu voor worden gebruikt. Waarschijnlijk kunnen ze met minder energie toe. Zware gevechtsvoertuigen zullen alleen nog worden gebruikt wanneer bescherming door bepantsering absoluut noodzakelijk blijft, zoals voor tactische commandovoering, gewondentransport, transport van non-combattanten, et cetera.

Subconclusie wapensystemen

Om minder operationele energie te verbruiken, moeten gepantserde voertuigen minder zwaar worden. Als dat niet mogelijk is met bestaande technieken, zullen ze aan belang verliezen bij expeditionair optreden.

Voor transport van militairen komt e-mobility binnen bereik wanneer gebruik wordt gemaakt van e-motorbikes.

Conclusie

Bij expeditionair optreden zijn biobrandstoffen het meest geschikt om diesel te vervangen. Kwantitatief zijn biobrandstoffen echter niet toereikend. Duurzame energie, hoe belangrijk ook, zal dat gat niet kunnen dichten.

Landstrijdkrachten moeten nieuwe technologieën omarmen en nieuwe wapensystemen introduceren om hun energiezeekerheid te versterken. Nieuwe technologieën dienen zich te richten op elektriciteit als single carrier en elektrificering als leidende technologie trend.

E-mobility moet ook binnen bereik van Defensie komen. Zware gevechtseenheden zullen bij het expeditionair optreden aan belang verliezen.

Aanbevelingen

Zullen toekomstige expeditionaire eenheden vanaf compounds opereren waar met biobrandstoffen en brandstofcellen elektrische energie

wordt opgewekt? En zal de e-motorbike tot de persoonlijke uitrusting van de militair gaan behoren?

Het zou nogal pretentiefus zijn om een blauwdruk te suggereren voor de toekomst. Aan de andere kant kunnen een grote verscheidenheid aan scenario's en ontwikkelingen in de toekomst nog veel ingrijpendere veranderingen noodzakelijk maken. Elke oplossing moet bovendien worden gezien in samenhang met de andere taken van de krijgsmacht en de andere wapensystemen van land-, lucht- en zeestrijdkrachten.

Toch zijn er een aantal aanbevelingen te geven.

- Maak bij het zoeken naar oplossingen om de energiezeekerheid te versterken gebruik van de keten energie-technologie-wapensystemen.
- Probeer op compounds zoveel mogelijk duurzame energie op te wekken, maar accepteer tevens dat die bijdrage beperkt is.
- Gebruik technieken waarbij zonne-energie direct wordt omgezet in energie om te verwarmen en te koelen.
- Voor expeditionair optreden in out of area-gebieden zijn biobrandstoffen het meest geschikt om stapsgewijs diesel te vervangen.
- Speel in op nieuwe technologieën en omarm 'elektrificering' als leidende trend.
- Om het gebruik van operationele energie substantieel te verminderen, moeten gepantserde voertuigen veel lichter worden. De introductie van e-motorbikes en andere vormen van elektrische mobiliteit moet verder worden bestudeerd.

De transitie van een krijgsmacht die 'loopt' op fossiele brandstoffen naar een krijgsmacht die veel minder energie verbruikt en die de energie voor een deel haalt uit duurzame en alternatieve bronnen, is een enorme uitdaging voor technici, wetenschappers, planners en beleidsmakers. ■

Brits-Nederlandse militaire samenwerking

In de nota 'Internationale Militaire samenwerking'¹ wordt het Verenigd Koninkrijk aangemerkt als strategische partner voor Nederland. Nu is internationale militaire samenwerking met het VK al eeuwenoud en heeft in het verleden zeker strategische betekenis gehad. Maar het is de vraag of dat nu nog het geval is. Het Britse buitenlandse beleid zoekt een middenweg tussen dat van een middelgrote Europese staat en dat van een wereldmacht. Dit artikel behandelt de vraag wat de betekenis van de relatie met het VK zou kunnen of moeten zijn, gezien de veranderingen in de economische, politieke en veiligheidssituatie van Europa. Daarbij komt ook de rol van de VS ten opzichte van Europa aan de orde, evenals de aanhoudende bezuinigingen.

R.H. Campagne – kapitein-ter-zee van de Koninklijke Marine *

De buitenland- en defensiepolitiek van het Verenigd Koninkrijk (VK²) heeft zich altijd gekenmerkt door een wereldse oriëntatie: de blik is naar buiten gericht; een erfenis van het roemruchte verleden als imperium. Dat wereldpolitieke denken blijkt ook nu nog in het DNA van menig Brits politicus te zitten. Dat heeft tot gevolg dat deze politici vaak meer willen dan ze zich kunnen veroorloven.

Inleiding

Een hedendaagse katalysator die het VK doet *punch above its weight*, is de minister van Buitenlandse Zaken William Hague. Een krachtadige, welbespraakte intellectueel die geen gelegenheid voorbij laat gaan om wantoestanden en schendingen van de mensenrechten in

andere landen te veroordelen³, en die zeker het luisterend oor heeft van regeringsleider David Cameron.

Maar ook de premier zelf is bij de conflicten in Libië, Syrië en Mali/Algerije erg *forward leaning* gebleken. Hague heeft een verhoging van het budget van *Foreign and Commonwealth Office* – (FCO; MinBuZa) en van het *Department for International Development* – (Dfid; OS) in de wacht weten te slepen. Dit omdat de Britse regering meende dat met maatregelen 'aan de voorkant', dus met diplomatie en ontwikkelingshulp, vóórdát een conflict ontstaat, beter en goedkoper effect te bereiken was dan met geweld achteraf. Op de situatie in Syrië en Iran heeft dit beleid echter weinig effect. De 'haviken' lijken gelijk te krijgen met hun gezegde: *without the punch, there is no politics*.

Een tweede kenmerk van de Engelse politiek is dat de Britten altijd bereid zijn geweest om de krijgsmacht in te zetten voor de behartiging hun belangen. Sinds de Tweede Wereldoorlog is de Britse krijgsmacht vrijwel onafgebroken ingezet bij conflicten.

* De auteur is defensie- en marineattaché te Londen.

1 Ministerie van Defensie, BS2012015143, 11 mei 2012.

2 Het Verenigd Koninkrijk bestaat uit Groot-Brittannië en Noord-Ierland. Groot-Brittannië omvat Engeland, Schotland en Wales.

3 Het optreden van William Hague wordt niet door iedereen gedragen: *'Britain has the luxury of not being obliged to intervene in situations it little understands. We should exercise it more'*, schreef Matthew Parris in *The Times* van 1 december 2012. Simon Jenkins is in *The Guardian* van 7 december explicieter: *'The craving of the British governments to tell the world its business is no more than a mildly embarrassing post-imperial itch. Hague's incessant nagging of the world is little more than diplomatic self-gratification.'*

Het buitenlands- en defensiebeleid van het VK

Het was de regering Blair die deze Britse politiek heeft gemoderniseerd. In 2002 is dat expliciet verwoord in vier principes.⁴ Ten eerste, dat we leven in een steeds afhankelijker wordende wereld waarin elk (welvarend en machtig) land zijn verantwoordelijkheden ten aanzien van die wereld ook moest nakomen. Ten tweede, dat de wereldgemeenschap het recht had een oordeel te vellen over interne aangelegenheden van landen.

In de derde plaats, dat de wereldgemeenschap er zaak van moest maken om conflicten op te lossen die de veiligheid van ons allen bedreigen. En ten vierde, dat de wereldgemeenschap een actievere rol moest spelen in conflicten van staten waar ze zich in het verleden grotendeels of te lang afkerig van had gehouden (met Rwanda als vaak genoemd voorbeeld).

Daarbij koos Blair ervoor om vrijwel kritiekloos de Verenigde Staten te volgen omdat hij ervan overtuigd was dat dit essentieel was voor het voortbestaan van het VK (als semi-wereldmacht). Hij voegde daaraan toe dat het VK een centrale rol zou spelen in het verbinden van de VS met Europa.

'Koers van het midden'

Aanvankelijk was zijn conservatieve opvolger Cameron – al voor het aantreden van zijn regering in 2010 – duidelijk in zijn uitspraken: de interventiepolitiek van Blair was een gepasseerd station.⁵ Cameron had daarvoor de volgende redenen.

- Het volgen van de VS had het VK geen voordelen opgeleverd. Het VK belandde in twee

FOTONAVO

controversiële en uitzichtloze conflicten (Irak en Afghanistan),⁶ Bovendien was er van een voorkeursbehandeling door de VS nauwelijks sprake meer.⁷ Weliswaar garandeerden de Britten hun steun voor Afghanistan (*rock solid*) maar er waren diverse signalen van een verslechterende relatie (waaronder: de toenemende gerichtheid van de VS op Azië; het verwijderen van het standbeeld van Churchill uit de *oval room*; de uitspraak van president Obama dat het VK zijn vader had mishandeld; het weigeren van een persoonlijk onderhoud met Gordon Brown; en de heimelijke instemming van Brown voor de vrijlating van de Lockerbie terrorist). Bij het laatste bezoek van Cameron aan Washington leek de relatie weer op te bloeien. Maar Cameron beseft terdege dat de VS het ernstig meent met zijn

⁴ *Foreign secretary Jack Straw at the Lord Mayers Banquet, april 2002.*

⁵ *Liberal intervention talks the talk but can barely walk the length of a red carpet. It has failed the most crucial test of any policy in being neither morally even handed nor effective in action, Michael Clarke, Director RUSI in 'Strategy and Fortune, British Security Policy in Transition', RUSI 152 (2007) (5).*

⁶ *A government which had very low poll ratings is committed to two armed conflicts which are widely regarded as wrong-headed for one reason or another. Paul Cornish and Andrew Dorman in: 'Blair's wars and Brown's budget: from Strategic Defence Review to a strategic decay in less than a decade'. International Affairs, 11 maart 2009.*

⁷ *UK's role was as a junior partner to the US, especially in Iraq, the consequences for its interests and influence have been less clear and more controversial, Malcolm Chalmers in: 'Options for UK Foreign and Security Policy', Option for a new Britain, 28 april 2009. Minder subtiel werd Blair in sommige media aangeduid als 'Bush's poodle'.*

Hr. Ms. Victorious. Deze onderzeeër draagt bij aan het nucleaire vermogen van de NAVO

afwending van Europa. Achter de schermen werkte het VK daarom reeds aan een heroriëntatie op Europa. Libië was het eerste incident waarbij de VS daadwerkelijk zijn handen aftrok van een conflict in de periferie van Europa.

- De achteruitgang van de Britse economie en de hoge uitgaven voor de welvaartsstaat noodzaakten steeds verdere bezuinigingen. Cameron wist dat er ook op defensie blijvend moest worden bezuinigd, en daar paste geen (nieuw) conflict bij.

Terugkeer naar de interventiepolitiek

Om deze politieke en economische redenen leek het niet meer dan logisch dat Cameron een duurzame 'koers van het midden' zou

gaan varen en daarbij afstand nam van de interventiepolitiek van Blair. Het conflict met Libië, maar vooral de daarmee gepaard gaande robuuste oorlogsretoriek, was een onverwachte terugkeer naar het interventiebeleid. Dit leverde Cameron in de media de beschuldiging 'Blair-Plus' op.

Het is niet onwaarschijnlijk dat men dacht dat een inmenging in Libië ook economisch voordeel (toegang tot olie) zou opleveren. Of wellicht was het een welkome afleidingsmanoeuvre voor het kwakkelende binnenlandse beleid, waar Camerons 'Big Society' maar niet van de grond kwam.

Maar de belangrijkste factor die het VK in het conflict van Libië betrok was het één jaar oude defensiepact met Frankrijk. Toen president Sarkozy een ingrijpen in Libië voorstond kon Cameron, gezien de teksten van het pact ('op elkaar aangewezen', 'gemeenschappelijke belangen') en de Britse uitlatingen over Gadaffi, eigenlijk geen nee meer zeggen. Achteraf gezien is het ingrijpen in Libië een militair succes geweest, maar vlak voordat met de arrestatie van Gadaffi de zaak werd beslecht, waren er sombere geluiden in de media dat het VK in nog een slepend, uitzichtloos conflict was betrokken. Men vroeg zich af hoe juist Cameron, die zo veelbelovend begonnen was, deze beslissing had kunnen nemen.

Politieke terughoudendheid

Nu, een jaar na het conflict, rijzen er steeds meer twijfels of het Westen wel zo gebaat is bij wat aanvankelijk 'de Arabische lente' werd genoemd. Vanwege de toenemende invloed van religie op de politiek lijkt er eerder sprake van 'herfst' dan van lente. De terughoudendheid om in Syrië in te grijpen – die was er namelijk al voordat Rusland en China gingen dwarsliggen – kan mede verklaard worden uit deze recente ervaringen

FOTO: M. CARNEY

Britse en Nederlandse officieren spreken diverse gevechtsscenario's door bij de gezamenlijke oefening 'Cold Response'

Veranderingen in het buitenlands beleid

En zo zoekt het buitenlands beleid van het VK een weg tussen die van een moderne, middelgrote Europese staat, wat het is, en die van een wereldmacht, wat het niet meer is. De trend is echter duidelijk naar 'minder', 'kleiner' en 'meer Europees', gedwongen door de kwakkelende economie en het uitblijven van succes van de militaire interventies.

Waar vroeger militair ingrijpen gebiedsdelen, toegang tot grondstoffen en handel opleverden, overheerst nu de financiële en emotionele kater. De volgende veranderingen hebben zich langzaam maar zeker in het buitenlands beleid afgetekend:

- Weg uit Afghanistan, zonder overwinning of zelfs maar stabiliteit voor ogen. Er wordt gezegd dat de druk van de *Treasury* (het

ministerie van Financiën) daarbij groot is: ernstoperaties worden in het VK uit de algemene middelen gefinancierd, niet uit de defensiebegroting. Een einde aan de activiteiten in Afghanistan bespaart dus direct miljarden.⁸

- Een wereldwijde oriëntatie maakt plaats voor een buitenlandse politiek, waarbij het Britse belang van te voren duidelijker moet zijn.
- Een verkoeling van de relatie met de VS en een toenadering tot Frankrijk.
- Een verwijdering van 'Europa' als organisatie (niet de landen). Deze is niet gewenst door Cameron maar afgedwongen door de rechterhelft van zijn partij. Deze trend heeft geleid tot de onlangs gehouden speech van Cameron over Europa.
- Kritiek op grote, bureaucratische organisaties zoals de EU en NAVO omdat die te weinig presteren en te veel geld zouden kosten. Het VK zoekt zijn heil in bilaterale verbanden omdat die sneller en efficiënter zouden werken.⁹
- Een voorzichtige opening naar meer internationale samenwerking, waarbij zelfs de woorden 'taakspecialisatie' en 'afhankelijkheid' gevallen zijn.
- Handhaving van de nucleaire verdediging (waarvoor het budget, in tegenstelling tot het verleden, uit de defensiebegroting moet gaan komen). Dit zou volgens sommigen te maken hebben met de zetel in de Veiligheidsraad. De nucleaire verdediging wordt ook verdedigd in verband met de proliferatie van nucleaire wapens en is mogelijk tevens ter compensatie van de tanende conventionele slagkracht van het VK.
- Het besef dat het personeel, met stelselmatig stijgende lonen en andere arbeidsvoorwaarden, de dominante factor wordt in de defensiebegroting en dat, wil men een redelijk niveau aan materieelinvesteringen handhaven, het personeelsbestand regelmatig moet worden ingekrompen.¹⁰

8 Het defensiebudget is ongeveer 36 miljard GBP (zonder de 8 procent korting als gevolg van de SDSR). Het conflict in Afghanistan kostte in het fiscale jaar 2011-2012 3,5 miljard pond extra. Een Brits fiscaal jaar loopt van 1 april tot en met 31 maart.

9 *We need an approach that allows natural bi-lateral partnerships or regional groupings within the Alliance and across its boundaries, to flourish - adding value to the capabilities available to the Alliance as a whole*, Philip Hammond tijdens een speech op de Britse ambassade te Berlijn, 2 mei 2012. Soortgelijke uitspraken heb ik ook veel gehoord tijdens persoonlijke gesprekken met defensieautoriteiten.

10 In 2010 berekende professor Malcolm Chalmers van RUSI dat, zelfs bij gelijkblijvend budget, de krijgsmacht stelselmatig functies moest schrappen om niet in te teren op investeringen en exploitatie. 'Capability Cost Trends, Implications for the Defence Review', Malcolm Chalmers, *Future Defence Review*, RUSI 2010, working paper 5.

- Meer uitbesteding aan de private sector. Dit geldt vooral voor aankoop en onderhoud, en uitrusting. De nieuwe directeur van *Defence Equipment and Support*, Bernard Gray, heeft onlangs zelfs voorgesteld om verwerving vrijwel geheel uit te besteden aan het bedrijfsleven, in een zogeheten *Government owned, Contractor operated* (GoCo)-constructie.

De 'National Security Strategy' en de 'Strategic Defence and Security Strategy'

Eind 2010 publiceerde de regering Cameron de langverwachte cyclus *Green Paper* (de vragen), *National Security Strategy* (NSS¹¹ – de toestand in de wereld) en de *Strategic Defence and Security Review* (SDSR¹² – de antwoorden), ook wel the *White Paper* (Defensienota) genoemd.¹³

Deze documenten zouden niet alleen antwoord geven op bovengenoemde problemen, maar beoogden bovendien de nieuwe koers uit te zetten van de Britse defensiepolitiek. Daarmee zouden ze de toekomst van de krijgsmacht bepalen.

Hoewel ze met veel aplomb waren aangekondigd, werd al snel duidelijk dat de NSS en de SDSR overhaast in elkaar gezette documenten waren, met vooral bezuinigingen als doel. De regering gebruikte daarbij als argument dat er over gehele linie bezuinigingen moesten plaatsvinden om de Britse begroting in balans te brengen, na de bankcrises. Bovendien gaapte er al een gat van 38 miljard pond op de defensiebegroting, een erfenis – zo bracht men elke keer naar voren – van de Labour-regering.

De eerste opmerkelijke constatering in de NSS is de veronderstelling dat de invloed van het VK in de wereld op de middellange tot lange termijn niet aan kracht zou inboeten. Maar ook bleek de NSS geen invloed gehad te hebben op de beslissingen die het VK heeft genomen naar aanleiding van de Arabische lente. Dit roept de vraag op wat dan eigenlijk het nut van de NSS is. Verder ontbreekt het in de NSS aan duidelijkheid en verantwoording over de Cyberstrategie en spreekt de NSS zich niet uit over hoe

het VK zich moet heroriënteren in de relatie met de VS, nu de VS zich steeds meer afwendt van Europa.

Hooggespannen verwachtingen

Voor wat betreft de SDSR waren de verwachtingen zo mogelijk nog hoger gespannen. Irak en Afghanistan hadden aangetoond dat de Britse strijdkrachten qua omvang en uitrusting niet direct in staat waren de taken die de regering hen opdroegen naar behoren te volbrengen, hoewel deze taken al wel in de *Strategic Defence Review* waren beschreven, die twaalf jaar daarvoor verscheen.

Ook was er verholen kritiek van de Amerikanen op de Engelse aanpak in Irak. In beide conflicten bleek de uitrusting onvoldoende. Dit kon alleen met miljarden ponden extra geld en veel kunst en vliegwerk worden hersteld. Bij de landmacht bleek bovendien de *teeth to tail* ratio zodanig, dat men moeite had om voldoende mankracht voor de rotaties op de been te houden.

Instabiel product

Met hun gave voor taal, de overvloed aan militair-strategische denkers en *food for thought*, was met het *White Paper* dus een staaltje geschiedschrijving te verwachten. Maar het ministerie van Defensie leverde, onder druk van de bezuinigingen en een onrealistische deadline, een instabiel product.

De belangrijkste kritiek is dat de SDSR niet aangeeft wat de militaire of financiële consequenties zijn van de aangekondigde maatregelen. De SDSR koppelt maatregelen niet aan (winst of verlies aan) capaciteit. Ook geeft de SDSR niet aan wat op de langere termijn de besparingen zullen zijn van de aangekondigde maatregelen.

Deze leemten werd na publicatie nog verergerd aangezien opeenvolgende commissies (van het

11 'VK National Security Strategy', *A Strong Britain in an Age of Uncertainty*, 18 oktober 2010.

12 *Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review*, oktober 2010.

13 'Green Paper' en 'White Paper' zijn in het VK de gebruikelijke termen voor oriënterende, respectievelijk beleidsbepalende ministeriële publicaties. Vergelijk het Franse 'Livres Blanc'.

House of Commons en de *National Audit Office*) tekortkomingen in de boekhouding of bij verwerving van Defensie constateerden. Die tekorten liepen vaak in de miljarden op en konden niet verklaard worden door het ministerie. Dit alles deed bij de politiek en het publiek de indruk ontstaan dat men zelfs met een nieuwe Defensienota niet wist wat voor militaire capaciteit men kreeg voor zijn belastinggeld.

Hiaten

De SDSR spreekt ook niet over wat de verhouding tussen reserve en reguliere landmacht moet zijn, niet over de vraag of de nucleaire afschrikking – zeker in het licht van de enorme kosten daarvoor – wel zo nodig vervangen moet worden. Er is niets te vinden over een beleid om de nationale defensie-industrie en technologische ontwikkelingen te ondersteunen. Ook bijvoorbeeld op de vrij essentiële vraag of het VK al dan niet in staat moet zijn om de Falklands te verdedigen, wordt in de SDSR geen antwoord gegeven.

Om de hete brij of een toekomstig conflict voortaan vooral ‘bewapende mannen’ zou vergen in plaat van ‘bemande wapens’, zoals de bevelhebber van de landmacht – en kort daarna de CDS – beweerde, of dat interstatelijke conflicten niet uitgesloten konden worden, waardoor veel groot materieel nog steeds noodzakelijk zou zijn, werd in de SDSR ook heen gedraaid.

Verder beweert het VK geen ‘industriepolitiek’ te hebben – en levert daarbij kritiek op de Fransen vanwege hun staatsinvloed op de industrie – maar toen de regering bij het schrijven van de SDSR onderzocht of men onder het contract van de twee nieuwe vliegdekschepen uit kon, bleek dit onmogelijk omdat men tien jaar lang werkgelegenheid had beloofd in de vorm van opdrachten voor marineschepen en onderzeeboten, in ruil waarvoor de industrie de expertise in huis zou houden.

Cameron, een fervent voorstander van een vrije-markteconomie, was *not amused*. Hij gebruikte de onwelkome schaakmat enerzijds om de Labour-regering nogmaals te beschuldigen van onbetaalbare beslissingen, maar hij zag zich

FOTO: R. MOLINOS

ook genoodzaakt het zojuist voor 140 miljoen pond opgeknapte oude vliegdekschip *Ark Royal* met Harrier-vliegtuigen op te doen, om de defensiebestedingen binnen de perken te houden.

Een bijkomend probleem was dat de nieuwe Elisabeth-klasse vliegdekschepen pas rond 2020 operationeel zouden zijn. Niet alleen vroeg men zich vervolgens af hoe noodzakelijk die vliegdekschepen waren als men tien jaar zonder kon, maar nauwelijks had de regering dit proberen uit te leggen of uiterekend die capaciteit werd node gemist in het conflict in Libië.

Een andere beslissing uit de SDSR die veel stof deed opwaaien was om de vliegdekschepen niet voor *short take off and vertical landing* (STOVL) F-35 vliegtuigen geschikt te maken, maar voor de F-35-C, die met behulp van een katapult-systeem opstijgt en landt. Dit zou samenwerking met Frankrijk en de VS mogelijk maken en zou bovendien een betere, continue inzet garanderen, ook als er een vliegdekschip in onderhoud zou zijn. Maar toen die verandering te duur bleek, werd die beslissing weer teruggedraaid.

De A400M is ontworpen voor transport van diverse soorten zwaar militair materieel en troepen, in aansluiting op de behoefte van de Europese landen in NAVO-verband

SDSR-maatregelen

Over de concrete maatregelen van de SDSR is al veel gepubliceerd. Over de gehele linie wordt stevig (8 procent) bezuinigd, maar pas met ingang van het fiscale jaar 2012-2013. Er wordt ook aanzienlijk in het personeelsbestand gesneden: in 2015 moeten er 30.000 militairen en 25.000 burgerfuncties minder zijn.

'Royal Navy'

De *Royal Navy* mag twee 67.000 tons vliegdekschepen bouwen met plusminus veertig van de 138 oorspronkelijk geplande F-35 STOVL vliegtuigen, krijgt zeven Astute nucleair voortgestuwde aanvalsonderzeeboten, maar moest de *Ark Royal* en *Invincible* met de tachtig *Harriers* STOVL vliegtuigen direct na de publicatie van het document uit dienst stellen.

Het VK bouwt nu echter twee grote schepen waarvan de kosten van bouw, vliegtuigen en exploitatie weleens een maat te groot zouden kunnen zijn voor het land. Zeker als daarbij in de toekomst de vervanging van de nucleaire afschrikking (Trident-raketten op Vanguard-onderzeeboten) en de bouw van nieuwe Type 26 fregatten bijkomt. En dan hebben we het alleen nog maar over de marine.

Ook vragen sommige experts zich af of het VK niet beter af was geweest met meer kleinere schepen om de vele taken aan te kunnen in het lagere deel van het geweldsspectrum.

'British Army'

De *British Army* verliest circa veertig procent van het zwaar materieel en zou aanvankelijk worden gereduceerd met 7.000 functies naar 95.000. Nadat 2015 als het einde van de operaties in Afghanistan was gemarkeerd, kwam daar nog eens een afslanking bij tot 82.000, met een uitbreiding van de reservisten naar 30.000.

Een 'ontluisterend compromis'

Kortom, de SDSR was niet het richtinggevende beleidsdocument waarmee men lang en duurzaam de toekomst in kon gaan, noch het document waarmee het VK een duidelijke keuze had gemaakt om *of* afscheid te nemen van het verleden door de tering naar de nering te zetten, *of* een krijgsmacht neer te zetten die compromissloos de grootsheid van het verleden weerspiegelde.¹⁴

Het document kreeg dus kritiek van alle kanten. De SDSR was, om met de *Times* te spreken, niet ingegeven door strategische belangen maar was een ontluisterend compromis van krijgsmachtbelangen en reeds aanbestede projecten.

De samenstellers, veelal ervaren en bekwame burgerambtenaren, reageerden met schouderophalen. Ze zeiden dat dit onder de gegeven omstandigheden en randvoorwaarden, het best haalbare was. Generaal Richards, chef Defensiestaf, schreef samen met de bevelhebbers van de marine, de land- en de luchtmacht een brief naar de *Times* waarin zij opriepen om te stoppen met de kritiek en de schouders onder het plan van de SDSR te zetten.

¹⁴ 'The real strategic choices are effectively put on hold until the 2015 review', Michael Codner, *SDSR: What next for Britain?* RUSI, 19 oktober 2010.

De reservisten zouden geïntegreerd en volwaardig moeten kunnen gaan meedraaien met de reguliere landmacht. De terugtrekking van 20.000 man uit Duitsland gaat gestaag door. Die militairen worden veelal op voormalige luchtmachtbases gehuisvest.

Daarnaast zouden de huidige brigades worden omgevormd tot vijf zelfstandige¹⁵, expeditie-naire brigades, die langdurig één, of kortstondig twee conflicten aan zouden kunnen, maar dat concept lijkt slechts gedeeltelijk haalbaar te zijn. 16th Air Assault en 3 Commando (mari-niers) brigade vormen dan de 6e en 7e brigade voor *high readiness*. Verder breidt de landmacht uit naar 67 Apache- en 60 Chinook-helikopters.

'Royal Air Force'

De *Royal Air Force* vernieuwt veel materieel, vaak met volledig uitbestede exploitatie. Als de Tornado is afgestoten (rond 2020) zullen de gevechtsvliegtuigen de Typhoon (Eurofighter) en de JSF zijn. Hoeveel – en welk type – van de laatste is nog onbekend, evenals de verdeling marine versus luchtmacht.

Met zeven stuks C-17 (tanker), 14 stuks A330 (transport en tanker) en 22 A400M transport-vliegtuigen heeft de RAF in 2020 ook een indrukwekkende (over)capaciteit in de logistiek. Zo veel, dat die al aangeboden is aan partner-landen, tegen betaling uiteraard. De Fransen vonden het te duur.

Frankrijk – een nieuw Europa?

In november 2010 ondertekenden David Cameron en president Sarkozy twee Frans-Britse defensieovereenkomsten: één voor militaire samenwerking op het gebied van operaties en industrie, en een andere voor samenwerking op nucleair (onderzoeks-)gebied. Onderwerpen die specifiek werden genoemd zijn: een gezamenlijke expeditie-naire eenheid,

vliegdekschepen, het A-400M transportvliegtuig, *Unmanned Aerial Vehicles* (UAV's), nucleair onderzoek, onderzeebootsystemen, mijnenbestrijding, satellietcommunicatie, *air-to-air refueling*, passagiersvervoer en Cyber.

De redenen voor deze beslissende en gewaagde stap (veel traditionele, soms wrange grappen over de Frans-Britse relatie kwamen weer bovendrijven) waren divers. Allereerst was daar de VS, dat graag een initiatief zag dat Europa op het gebied van defensie zelfstandiger zou maken. Het Frans-Britse pact zou daarvoor een nucleus kunnen zijn, met de carrier-samenwerking als een imposant en toonaangevend bewijs van deze zelfstandigheid.

Frankrijk was teleurgesteld in de Europese eenwording en zag geen brood meer in het Frans-Duitse bondgenootschap. Het land wendde zich onder Sarkozy weer tot de NAVO en daarna tot het VK, met als doel om op die manier de Europese gedachte te versterken en een meer leidende rol te verkrijgen. Het VK zag in de overeenkomst mede een pragmatische manier om zijn tanende invloed in Europa ten goede te keren, zonder nog meer bij het bureaucratische Europa betrokken te raken.

Overeenkomsten Frankrijk-VK

Daarnaast waren er de vele overeenkomsten tussen de twee landen; beide besteden meer dan 2 procent van het BNP aan defensie, beide hebben vliegdekschepen en nucleaire wapens op onderzeeboten, beide zijn lid van de Veiligheidsraad en volgens Cameron liepen de strategische belangen en inzichten parallel. Maar het waren de prangende bezuinigingen op defensie die de twee landen in elkaars armen dreven.

Beslissend ook was de gedrevenheid, gelijkgestemdheid en de chemie tussen de twee regeringsleiders. *Proof of the pudding* van het pact was het succes van Libië.

Sindsdien is er echter wel wat van de glans van het pact verloren gegaan. Libië mocht dan wel een militair succes genoemd worden, het heeft het niet de gewenste situatie teweeggebracht in de regio, en heeft Frankrijk en Engeland geen

15 Nederland lijkt enigszins in dezelfde richting te denken: 'Op termijn zou in de begroting vooral gestuurd moeten worden op het bereiken van de inzetbaarheidsdoelstellingen en niet meer op de gereedheid van individuele eenheden. Hiervoor is in samenwerking met DFC een tussenstap ontworpen, die gebruik maakt van samengestelde eenheden en die in samenwerking met de Opco's wordt uitgewerkt', *Nieuwsbrief DAOG*, 12 augustus 2012.

politieke en/of economische voordelen opgeleverd. Integendeel, de acties hebben veel geld gekost en hebben de tekortkomingen van de NAVO aan het licht gebracht.

Eurocrisis

Daarnaast veroorzaakte de aanhoudende euro-crisis een VK dat zich nog meer van Europa afwendde, en diverse woordenwisselingen over en weer. Het besluit van Cameron om toch maar te gaan voor de STOVL F-35¹⁶, wat uit piëteit met Sarkozy pas vlak na de Franse presidentsverkiezingen werd aangekondigd, ont-nam het pact in feite van het paradepaardje. Het toonde ook aan dat de samenwerking met de Fransen de Britten niet die een à twee miljard extra (de kosten voor het modificeren van de vliegdekschepen) waard was.

Als reactie op dit besluit konden in de Franse media woorden als ‘onbetrouwbaar’ worden waargenomen. De nieuwe Franse president ten-slotte bleek van socialistische komaf, en dat zou het pact helemaal geen goed doen.

Hoewel president Hollande aanvankelijk toe-zegde alle Lancaster House¹⁷ akkoorden na te zullen leven, lukte het niet op de Farnborough *airshow* een akkoord over de MALE-UAV te ondertekenen. Ook werd het een Frans admiraal toegestaan te zeggen dat *France needs to pursue cooperation with Italy, Spain and Poland, because collaboration with Britain and Germany, though important, is insufficient*¹⁸ en consul-teerde de Franse minister van Defensie Le Drian zijn Spaanse collega afgelopen augustus over het oude idee van een Europese defensie.

Doodsteek voor het Frans-Britse pact

Waren dit al signalen dat de bilaterale defensie-overeenkomst met het VK door Frankrijk wat multilateraler werd geïnterpreteerd, de verklar-ing van 17 september van de ministers van Buitenlandse Zaken van een aantal Europese landen¹⁹ over de toekomst van Europa, lijkt een doodsteek voor het Frans-Britse pact en zet het VK, nog meer dan al gebruikelijk was, in Europa buiten spel.

Het rapport kwam zonder het VK tot stand en stelt onder meer dat het gemeenschappelijke

FOTO REUTERS

De Britse minister van Defensie Liam Fox geeft het startsein voor de bouw van het vliegdekschip HMS Queen Elizabeth

veiligheids- en defensiebeleid fundamenteel moet worden versterkt; dat er een permanent gestructureerde samenwerking moet worden opgezet (lees: het door het VK zo verafschuwde Europese defensiehoofdkwartier); dat er op de langere termijn een Europees defensiebeleid moet worden gecreëerd en dat dit voor sommige landen zelfs tot een Europees leger (‘European Army’ – onduidelijk is of men hiermee ‘krijgsmacht’ of alleen ‘landmacht’ bedoelt) moet leiden.

Een ander belangrijk aspect is het pleidooi voor de meerderheidsbeslissing; zo kan geen enkel land meer met zijn vetorecht de meerderheid frustreren, iets wat het VK de laatste tijd veelvuldig en nadrukkelijk heeft gedaan om het steeds eurosceptischer Britse electoraat tevreden te stellen.

Feit is wel dat dit soort Europese geluiden eerder zijn gehoord. Het rapport is dan ook niet veel meer dan ‘oude wijn in nieuwe zakken’. Maar wellicht is dit de start van een periode van belangrijke stappen op het gebied van Euro-

16 De *Joint Strike Fighter* of F-35, is er in de zogeheten landversie (F35-A), de *Short Take Off and Vertical Landing* (STOVL) versie (F35-B) en in de vliegdekschipversie (F35-C). Aanvankelijk koos het VK voor de B-versie, bij het verschijnen van de SDSR voor de C-versie, en daarna weer voor de B-versie.

17 Het Lancaster House is een statig herenhuis in Londen, waar het akkoord gesloten is.

18 Verklaring van het Franse ministerie van Defensie, 14 augustus 2012.

19 ‘Final Report of the Future of Europe Group of the Foreign Ministers of Austria, Belgium, Denmark, France, Italy, Germany, Luxembourg, the Netherlands, Poland, Portugal and Spain’. 17 september 2012.

pese militaire samenwerking. Als we echter afgaan op het verleden bestaat de kans dat ook dit rapport strandt in de bekende mooie Europese woorden, maar weinig (grote) daden.²⁰

En hoezeer de Britten ook worden verketterd als anti-Europeanen, het Brits-Franse defensiepact is eigenlijk een van de beste resultaten van militaire samenwerking in Europa van de laatste tijd. De Britten geven daarbij duidelijk aan hoe ze Europa willen benaderen: met pragmatische, resultaatgerichte samenwerking op bilateraal niveau.

Opzienbarend voornemen

Een tweede opzienbarend initiatief was het voorstel van de CEO van de Frans-Duits-Spaanse *European Aeronautic Defence and Space Company* (EADS) om met het *British Aerospace and Electronics systems* (BAE) samen te gaan, waarmee een Europese defensie-industrie werd gecreëerd die Boeing naar de kroon kon steken. In de vakbladen wordt overigens al lang geschreven over de noodzaak om de Europese defensie-industrie te consolideren, onder meer om een vuist tegen Amerika te kunnen maken.²¹

Het idee sloot aan bij wat de critici van begin af aan zeiden over het Brits-Franse defensiepact, namelijk dat het grotendeels bestond uit het noodzakelijke samengaan van Europese defensie-industrieën, om de concurrentie het hoofd te kunnen blijven bieden. In dat licht is ook te begrijpen dat zowel Cameron als zijn partijgenoot en rabiaat euroscepticus Liam Fox zich gematigd positief uitlieten over dit voornemen.

Onafhankelijke koers?

Het was voor het VK moeilijk te verkroppen dat uitgerekend het pro-Europese Duitsland de deal liet stranden. Het afketsen van deze *merger*, het verwateren van de Frans-Britse defensiesamenwerking en de tegenvallende cijfers van de Britse economie (die niet geheel onterecht

maar ook *how conveniently* door de minister van Financiën Osborne gedeeltelijk geweten worden aan de eurocrisis) hebben bijgedragen aan de sterker wordende roep van veel Britten om een meer onafhankelijke koers van Europa te gaan varen.

De regering van het VK wordt dus de komende tijd geconfronteerd met de keuze om met Europa mee te blijven gaan (met de kans dat dit beleid door de kiezers in 2015 wordt afgestraft), of om zich meer te isoleren, vanuit het idee dat de 'speciale relatie' met de VS het VK overeind zal houden.

Een bindende – en daarmee ook complicerende factor – met de VS is de intensieve samenwerking van de inlichtingendiensten en de Britse afhankelijkheid wat betreft de nucleaire afschrikking: de Trident-raketten zijn van Amerikaanse makelij en het is ook waarschijnlijk dat de doelgeleiding afhankelijk is van Amerikaanse satellieten.

Europese koers?

Aan de andere kant lijken de meningen zelfs in het VK rijp voor een meer Europese aanpak. Volgens correspondent Will Hutton bijvoorbeeld, zouden de Britse bevelhebbers binnenskamers hebben gezegd dat ze vóór de ontwikkeling zijn van een gezamenlijke Europese marine, land- en luchtmacht.²² Ook liggen de economische belangen van het VK grotendeel in Europa.

Vanzelfsprekend zou Nederland meer gebaat zijn met een VK dat op Europa is gericht. Maar al zou het VK omwille van de kiezers een meer onafhankelijk beleid voorstaan, dan zou dat (meer) militaire samenwerking niet in de weg moeten staan. De Britten zijn immers – zoals gezegd – erg gericht op resultaat. Ze blijken pragmatisch in hun internationale relaties en er is geen reden om te vermoeden dat ze die eigenschap zullen laten vallen.

Een andere – belangrijker – reden voor Nederland om te overwegen met de Britten samen te werken en te trachten hen bij het Europese veiligheidsbeleid te betrekken, is het feit dat ze

20 Het rapport en de begeleidende brief die de minister van Buitenlandse Zaken naar de Tweede Kamer stuurde, werd door de Directie Algemeen Beleid van het ministerie van Defensie op 2 november 2012 afgedaan als 'minder relevant'.

21 Een vaak aangehaald voorbeeld is dat Europa twaalf tankfabrikanten heeft, en Amerika twee.

22 *The Observer*, 16 september 2012.

met de twee Elisabeth-klasse vliegdekschepen en hun nucleaire afschrikking een unieke, enorme en wellicht onmisbare bijdrage zouden kunnen leveren aan zo'n 'European army'.

Defensiesamenwerking VK-NL

Van 1689 tot 1702 was de Nederlandse stadhouder Willem III tevens koning van Engeland, Schotland en Ierland.²³ Hij verordonneerde een verregaande integratie van de Nederlandse en Britse marines en landmachten, om het vege lijf van de Republiek en het VK te redden. In die periode waren de beide landen aan elkaar gewaagd en die tijd kan worden beschouwd als het hoogtepunt van politiek-militaire samenwerking tussen beide landen.

militair-praktische en economisch-efficiënte aard dan politiek-strategisch.

Maritieme banden

De Nederlandse marine heeft daarbij de meeste relaties met het VK. De land- en luchtmacht hebben ook succesvolle samenwerkingsverbanden en doen oefeningen met het VK, maar meestal meer op incidentele basis. Dit lijkt logisch, gezien de historie en de maritieme oriëntatie van beide landen, maar blijkt ook afhankelijk te zijn van de tijd en aandacht die (een beperkt aantal) gezaghebbers erin hebben gestoken.²⁴ Bij de landmacht is naar mijn mening eenzelfde fenomeen merkbaar naar aanleiding van het gezamenlijke optreden in Afghanistan en voormalig Joegoslavië.

FOTO COLLECTIE MARINIERSMUSEUM, ROTTERDAM

Nederlandse mariniers in camouflage krijgen tijdens hun opleiding uitleg van een Engelse sergeant der mariniers

Daarnaast zijn er talloze andere periodes geweest waarbij Nederland en Engeland ofwel elkaar nodig hadden, of met elkaar streden vanwege handel, religie of grondgebied. Het is echter in dit kader van belang dat we ons realiseren dat de relatie met het VK zeer lang bestaat, zeer intensief is geweest (oorlogen en bondgenootschappen) en zich ooit uitstrekte tot de hoogste sociale klassen van beide landen. Ook nu nog werken Nederland en het VK op militair gebied samen. Daarbij is het VK, zoals vermeld, zelfs als strategische partner aangemerkt, maar de samenwerking is eerder van

Ontegenzeggelijk zijn de meer gestructureerde, vaak in *Memoranda of Understanding* (MOU) vastgelegde afspraken over samenwerking, de betere en duurzamere. Verder is het van belang dat de samenwerking in vreedstijd ook bij ernstoperaties in praktijk gebracht wordt (*train as you fight*), omdat anders een deel van de effi-

- 23 Zowel de moeder als de vrouw van Willem III waren Engelsen van koninklijke bloede. Willem III werd gevraagd koning te worden vanwege deze relaties en omdat de Engelsen hem als protestant prefereerden boven hun eigen katholieke Jacobus II.
- 24 Zie bijvoorbeeld 'Voorvechter van een Anglo-Dutch navy, Viceadmiraal Jean Baptist Maas (1914-1972)', A.J. van der Peet, *Marineblad* (2012) (7). In feite is de huidige Brits-Nederlandse marinesamenwerking grotendeels het resultaat van zijn werk.

ciëntie verloren gaat. Het is dus kortzichtig om bij het bepalen van samenwerkingsverbanden slechts uit te gaan van economisch-militaire doelmatigheid, of de samenwerking slechts *bottom-up* te laten ontstaan.

Zo is het in de praktijk voorgekomen dat Nederlandse uitwisselingsofficieren, die geïntegreerd in Britse staven werkten, niet aan alle missies deel konden nemen vanwege verschillende opvatting over participatie tussen de regeringen. Niet alleen leverde dit een acuut probleem op voor de betreffende eenheid, maar ook doen deze incidenten het animo om samen te werken geen goed.

Politiek-strategische overeenstemming nodig

Verder hebben de Britten waardering voor wat Nederland gedaan heeft in Uruzgan, maar zien ze ons niet voor vol aan sinds Nederland voornamelijk politietaken doet in Afghanistan.²⁵ Naast een goede samenwerking op het niveau van de krijgsmacht is overeenstemming over politiek-strategische inzichten en besluiten dus een vereiste om maximaal de vruchten te plukken van samenwerkingsverbanden.

Die besluiten zouden *top-down* moeten ontstaan. Wat dat betreft is de analogie met de euro van toepassing: een samenwerking op een lager niveau blijkt onder zwaardere omstandigheden niet te werken zonder overeenstemming op hoger niveau.

Marine

Zo'n tachtig Nederlandse militairen wonen in het VK om de huidige samenwerking in goede banen te leiden. De voornaamste marineactiviteiten zijn: de gezamenlijke *UK/NL Amphibious Force* (mariniers), het opwerken van schepen onder auspiciën van de *Flag Officer Sea Training* in Plymouth; participatie in de Britse operationele school en vlootstaf in/vanuit Portsmouth; deelnemen van marineschepen en onderzeeboten aan de tweemaal per jaar te houden oefening *Joint Warrior* in Britse wateren;

meedraaien in de *pool* van gasturbines vanuit Bristol, en het samenwerken bij de opleiding voor onderzeebootcommandanten vanuit Faslane in de *Submarine Commanders Course* (SMCC).

In Northwood zitten veel marinemilitairen bij zowel EU-missie *Atalanta* (tijdelijk) als het *Nato Maritime Component Command* (permanent). In Yeovilton werken enkele militairen bij NAVO's *Joint Electronic Core Warfare staff*.

Landmacht

De luchtmobiele brigade van de landmacht heeft contacten met de *16th Air Assault brigade* en doet oefeningen in Engeland, vooral omdat daar grootschaliger en met zwaarder materieel geoefend kan worden. Daarnaast werkt men veel samen op het gebied van doctrineontwikkeling. In Innsworth zitten elf landmachtmilitairen bij NAVO's *Allied Rapid Reaction Core*.

Luchtmacht

De luchtmacht heeft relatief veel materieel dat overeenkomt met de RAF, maar typeverschillen maken samenwerken moeilijk. Helikopter- en *fighter*-oefeningen worden wel samen gedaan. In High Wycombe doet Nederland mee aan de *European Air Group* en op RAF-basis Molesworth participeren we in het verzamelen en analyseren van inlichtingen.

Daarnaast bestaat er veel belangstelling voor de manier waarop de Britse luchtmacht het onderhoud heeft uitbesteed aan de industrie (ook onze Hercules-vliegtuigen worden in het VK op die manier onderhouden) en voor (MALE) UAV's. Wellicht is in de toekomst samenwerking op het gebied van logistiek en/of opleiding voor de JSF mogelijk, maar vooralsnog richt Nederland zich daarbij op Noorwegen.

De bestaande samenwerking wordt in detail besproken in bilaterale stafbesprekingen, jaarlijks voor marine (de mariniers houden daarnaast ook *tri-marinecorps* besprekingen, met de VS erbij), en minder frequent voor de landmacht. De luchtmacht houdt vooralsnog geen Brits-Nederlandse stafbesprekingen.

²⁵ 'We cannot rely for the safety of the world on most countries doing police tasks leaving only few to take the burden of real fighting', Britse minister van Defensie dr. Liam Fox tegen zijn Nederlandse ambtsgeenoot, DSEI 13 september 2011.

De Challenger-tank. De Nederlandse marine heeft de meeste banden met het VK. De land- en luchtmacht hebben ook succesvolle samenwerkingsverbanden met het VK, maar meestal meer op incidentele basis

Toekomstige defensiesamenwerking VK-NL

Nu rest de vraag wat de Nederlandse krijgsmacht in de toekomst zou kunnen doen, gegeven de politiek-militaire veranderingen in beide landen en wereldwijd. Gedeeltelijk is deze vraag beantwoord in de 'Nota internationale militaire samenwerking' en het daarbij behorende 'Beleidskader intensivering internationale militaire samenwerking'.²⁶

Deze nota onderscheidt drie doelen voor militaire samenwerking: politiek-strategische, militair-effectieve en financieel-economische. Hoewel niet met zoveel woorden genoemd, wordt het in de nota vrij duidelijk dat de bestaande samenwerking veelal – of alleen maar – van financieel-economische aard is.

Ten tweede zijn bij het opsommen van de nieuwe doelen voor samenwerking zoveel landen met zoveel projecten aangegeven, dat men zich de vraag kan stellen of dit beleid goed uit-

voerbaar is en, zo ja, of het dan een efficiëntere werkwijze oplevert. En dit, terwijl aan het eind van de nota wordt gesteld dat 'er hoofdzakelijk met minder partners, maar wel intensiever zal worden samengewerkt'.

Een derde punt dat opvalt is dat veel grote westerse landen als strategische partners worden aangemerkt. Niet alleen lijkt de keuze daarvan lukraak en rijst de vraag of Nederlands wel zoveel strategische partners kan of wil hebben, maar er wordt ook niet aangegeven wat er dan 'strategisch' is aan de relatie met die landen.

Prioriteiten liggen elders...

Ten slotte vermeldt de nota pas in de laatste paragraaf de strategische partners Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, waarbij de opmerking wordt toegevoegd dat deze landen 'niet ongenoemd kunnen blijven'. Daarmee wordt de indruk gewekt dat de prioriteiten voor nieuwe samenwerkingsinitia-

²⁶ Ministerie van Defensie, BS 2012032731.

tieven elders liggen, namelijk in de explicie-
ter genoemde landen Duitsland, België en
Noorwegen.

De nota geeft verder goed aan welke niveaus
van internationale samenwerking er bestaan en
hoe belangrijk samenwerking is 'in een wereld
die er niet veiliger op wordt', maar de prakti-
sche uitwerking is zoals gezegd strategisch
mager. Dit is niet geheel onbegrijpelijk, omdat
Nederland er vanuit gaat dat onze strategische
veiligheid gewaarborgd is in de NAVO.

Geringe speelruimte

Daarnaast was de speelruimte van de minister
van Defensie om beslissingen te nemen, anders
dan in het kader van bezuinigingen, gering en
was de politiek van Nederland meer gericht op
nationale problemen dan op internationale.

Toch zijn er ontwikkelingen die de internatio-
nale samenwerking in een ander daglicht
zouden kunnen doen plaatsen. Ten eerste de
mogelijke proliferatie van nucleaire wapens
die West-Europa kunnen bedreigen. Zoals in
diverse publicaties is aangegeven, wordt het
voor steeds meer landen relatief eenvoudig om
zowel de bom als de raket te maken.²⁷ In de
tweede plaats ageren niet-westerse landen in
toenemende mate tegen onze maatschappe-
lijke, culturele en religieuze normen, en wordt
ook de wijze waarop dit plaatsvindt geweld-
dadiger. Dat belooft, zeker in combinatie met
kernwapens, niet veel goeds.

Ten derde – en vooral – de afwending van de
VS ten opzichte van Europa. Het is opvallend
hoe eensgezind alle drie de politieke partijen
(*Labour*, *Conservatives* en *Liberal-Democrats*)
in het VK tijdens de afgelopen verkiezingen in
hun partijprogramma kozen vóór vervanging
van de nucleaire afschrikking. Weliswaar
varieerde het bedrag dat men er aan wilde
besteden, maar men was unaniem voor ver-

vangning; een beslissing die zeker in tijden van
beoogde nucleaire ontwapening en economi-
sche teruggang (men schat de kosten op min-
stens 20 miljard pond), discutabel genoemd kan
worden.

Voor dit controversiële besluit zijn allerlei rede-
nen te noemen, maar het is niet uit te sluiten
dat het VK rekening houdt met de mogelijkheid
dat de veiligheidswaARBORG van de VS, ook de
nucleaire, niet meer eeuwig duurt. Niet alleen
Libië was daarvan een hint, maar ook met het
installeren van een *Anti Missile Defence* systeem
in Europa – en dus een capaciteit om een raket-
aanval te weerstaan – wekt de VS de indruk dat
het hoog tijd wordt dat Europa voor zijn eigen
veiligheid gaat zorgen.

En hoelang zal de generatie in de VS die geen
directe banden met Europa meer heeft, maar
wel haar eigen economische zorgen en haar
eigen strategische probleem in Azië, bereid zijn
om territorium en bevolking in de waagschaal te
stellen voor een werelddeel dat nog geen twee
procent van het BNP uitgeeft aan zijn eigen
verdediging?

Vitale Europese belangen

Ten vierde – het VK denkt en opereert ten
oosten van Suez. Daar liggen hun vitale energie-
belangen, maar ook die van ons²⁸ en heel
Europa. En al wordt die afhankelijkheid door
nieuwe energiebronnen zoals schaliegas min-
der, een verstoring van de energietoevoer van
uit die regio heeft direct invloed op de energie-
prijzen, en daarmee op de wereldeconomie.

Het VK heeft dus de afgelopen tijd veel geïnves-
teerd in zijn relaties met het Midden-Oosten.
Het heeft daarbij niet alleen wapens verkocht
aan bevriende landen maar heeft ook samen met
– of in ieder geval in lijn met – de VS beloofd
zich maximaal in te zetten om nucleaire pro-
liferatie in die regio te voorkomen. Deze priori-
teitstelling heeft mede tot gevolg dat de Britten
geen capaciteit inzetten voor antipiraterij,
wat ze vooralsnog afdoen als een *constabulary*
(politie-)taak.

Het Brits-Franse defensiepact is ook daarom
zeer begrijpelijk. Hoewel Cameron dit niet

27 'De mogelijkheid dat de komende twee decennia meer landen over kernwapens willen
of gaan beschikken, is reden tot aanzienlijke bezorgdheid', *Eindrapport Verkenningen*,
ministerie van Defensie, 19 mei 2010.

28 'De afhankelijkheid van de invoer van olie en gas wordt ieder jaar groter. Deze afhanke-
lijkheid legt een hypotheek op onze buitenland politiek', Frits Bolkestein in 'Koester de
band met Amerika', *NRC Handelsblad*, 10 december 2010.

openlijk kan toegeven vanwege de anti-Europese houding van het Britse publiek, beseft hij dat de toekomst voor het VK in Europa ligt en dat opmarcheren met Frankrijk een strategische waarborg geeft als de VS zich verder van Europa verwijdert. In feite geldt die overweging nog meer voor de rest van Europa omdat, zonder de VS, Frankrijk en het VK het grootste deel van de defensie-uitgaven dragen.

Britse capaciteiten

Bovendien hebben Frankrijk en het VK als enige landen strategische nucleaire wapens. En zoals Ko Colijn schreef: 'de kille waarheid is dat je als nucleaire *have* meer te vertellen hebt dan als *have not*'.²⁹ Zelfs al wil je niet zoveel te vertellen hebben, en wil je zelf geen nucleaire wapens hebben, je wilt niet politiek gechanteerd worden (of erger) door een *have*, omdat je een *have no have-partner* bent.

Afgezien van nucleair vermogen heeft het VK – in 2020 – ook twee grote vliegdekschepen. Dat kan een mooie gelegenheid scheppen om een meer praktische inhoud te geven aan *Pooling and Sharing* en het vergroten van de militaire capaciteit van Europa, door de JSF, die immers ook door diverse andere Europese landen lijkt te worden aangeschaft, van Britse (en Franse) vliegdekschepen te laten opereren. Zeker toen de Britten nog rekening hielden met de JSF-C, waren er kansen voor een baanbrekende stap in de Europese defensiesamenwerking en voor het vergroten van het expeditionaire vermogen.

Britse intenties

Niet alleen in capaciteit maar ook in voorname (*intend*) zouden de Britten wat dat betreft goede partners zijn. Ze laten er bijvoorbeeld geen enkele twijfel over bestaan dat ze de onafhankelijkheid van hun overzeese gebiedsdelen zoals de Falklands zullen verdedigen. En nog een gemeenschappelijk element: ook zij hebben eilanden in het Caraïbisch gebied.

Maar er is nog meer mogelijk. Bijvoorbeeld het afstemmen van het systeem van zelfstandige, direct inzetbare brigades bij de landmacht, zodat de Nederlanders bij een eventuele volgende gezamenlijke missie de Britten naadloos

zouden kunnen aflossen. Deze voorbeelden dienen slechts ter illustratie dat er dus, naast praktische en/of economische redenen, wel wat argumenten aan te dragen zijn om strategische overwegingen te betrekken bij de beslissingen met wie en hoe militair samen te werken, en dat het VK daarbij niet overgeslagen zou moeten worden.

Tot besluit

Het rapport van *Future of Europe Group* begint met de zinsnede 'The European Union has reached a decisive juncture'. Beslissende keuzes moeten gemaakt worden. Een noodzakelijke discussie over Europa is in het VK echter niet mogelijk vanwege de zeer eurosceptische houding van media en publiek, en aan de horizon de verkiezingen in 2015.

Toch is de toekomst voor het VK: mét Europa, en dat weten de meeste *influentials*. Maar ongeacht op welke wijze dit keuzeproses tot meer samenwerking in Europa gaat plaatsvinden, heeft Nederland er belang bij om de militaire samenwerking met het VK te koesteren of zelfs uit te breiden.

Want, zoals de *Nota Internationale Samenwerking* ook opmerkt:

'heeft de meer verdiepte vorm van samenwerking de grootste kans van slagen met partners tot wie de (geo)politiek-strategische afstand gering is en die met Nederland een vergelijkbare politieke cultuur kennen'.

Het verleden heeft bewezen dat dit het geval is met de Britten, waar we behalve historie en gemeenschappelijke belangen, zoals een open wereldeconomie, vrije toegang tot internationale handel en een op rechtsorde gebaseerde samenleving mee delen. Bovendien kan ook het VK een strategische aanvulling geven op de defensie van Nederland en Europa, nu daar gaten kunnen gaan vallen vanwege aanhoudende bezuinigingen en een VS dat de blik richt op Azië. ■

²⁹ *Vrij Nederland*, 25 augustus 2012.

Tweehonderd jaar militaire luchtvaart

Frans Matser – publicist*

Omdat het dit jaar precies tweehonderd jaar geleden is dat het eerste militaire vliegtuig in Nederland opsteeg, interview ik voor de *Spectator*-videoblog de laatste nog levende piloot van de voormalige Koninklijke Luchtmacht: majoor Silvia Stuur-Knuppel. Silvia heeft tot haar zeventigste jaar gevlogen met het laatste bemande vliegtuig van de luchtmacht, de *improved, extended and upgraded* F-35. Een old-timer die sommige ouderen zich misschien nog herinneren als de *Joint Strike Fighter*, een kist waarvan Nederland na veel politiek gekrakeel in 2018 tien stuks had aangeschaft.

Speciaal voor Silvia – en om dit heugelijk feit in een historisch verantwoord kader te plaatsen – vindt u dit keer in uw vertrouwde videoblog voor het eerst sinds vijftig jaar weer een geschreven tekst. De redactie beseft dat het lezen van zoveel woorden en letters op uw *smartphone* vooral voor onze jonge lezers een bijzonder zware opgave zal zijn. Maar wij doen een beroep op iedereen die in het verleden de lees- en schrijfkunst nog heeft leren beoefenen om de jonge collega's te helpen met het ontcijferen van deze pittige opgave. Dus, schrikt u niet, volgende maand natuurlijk weer de vertrouwde korte 4-D filmpjes.

'Silvia, hoe was dat vroeger als je als piloot zelf met een vliegtuig de lucht in ging?'

'Dat gevoel kan ik me nog goed herinneren. Het was heel opwindend. Toen ik in 2034 bij de luchtmacht kwam was de F-35 als heel wat jaartjes in dienst. We hadden er eerst geloof

ik tien, maar het kabinet Rutte-8 nam dat jaar weer eens een bezuinigingsbesluit en toen bleven er nog vijf over. En met één daarvan, de J-333, heb ik bijna vijftig jaar gevlogen. Ik kan me zelfs nog herinneren dat het in die tijd zelfs toegestaan was om ondersteboven te vliegen of een looping te maken. Onvoorstelbaar natuurlijk tegenwoordig. Dat was werkelijk een vrijgevochten tijd.'

'Hoe kon het dat jij nog verder mocht vliegen na het algemene menselijk vliegverbod in 2080?'

'Onderzoek door een commissie onder leiding van minister van staat Hennis-Plasschaert had in de jaren '50 van de vorige eeuw al laten zien dat het merendeel van alle ongelukken met vliegtuigen werd veroorzaakt door fouten van de piloot. Daarom werd het voor mensen vanaf 2065 verboden om passagiersvliegtuigen te besturen. In 2080 kwam daar het algemeen verbod voor het besturen van alle vliegtuigen bij. De inmiddels welbekende pilootcomputers namen dat werk over. Maar dat zijn dure krennen. Defensie moest in die tijd natuurlijk weer eens bezuinigen en toen bleek er geen geld te zijn om de laatste twee F-35's van de luchtmacht van zo'n computer te voorzien. Jannie Hoogte-Roer en ik waren op dat moment de twee laatste piloten van de KLu. Wij kregen toen een ontheffing. Daar heeft de Tweede Kamer nog over moeten stemmen. Wij mochten één keer in de maand een uurtje blijven vliegen. Zo voldeed Nederland in het laatste jaar van zijn lidmaatschap nog een beetje aan zijn NAVO-verplichtingen. Meestal vloog ik van Schiphol – toen de laatste luchtmachtbasis – een rondje over de voormalige luchtmachtbases: Leeuwarden, Volkel, De Peel, Soesterberg,

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van Frans Matser en luitenant-kolonel der Mariniers Marc Houben.

Gilze-Rijen en Woensdrecht. En dan weer terug. Prachtige natuurgebieden hebben ze daar allemaal van gemaakt.'

'Silvia, hoe heb jij het einde van de luchtmacht als zelfstandig krijgsmachtdeel beleefd?'

'Ja, zoals je misschien nog weet werd de luchtmacht in 2082 opgeheven. Onvoorstelbaar trouwens dat dat al weer meer dan dertig jaar geleden is! Kijk, er was natuurlijk al niet veel meer over. Helikopters waren door de milieu-wetgeving in 2069 al verboden en sinds 2075 waren alle militaire luchttransporten *geoutsourcet* naar Transavia. Nou, toen hebben ze die paar op afstand bestuurbare vliegtuigjes die we nog hadden maar aan de landmacht overgedaan.

En zo is de luchtmacht als het ware na 170 jaar weer teruggekeerd in de schoot van de organisatie waaraan ze in 1913 ontsproten was. De landmacht. Persoonlijk vond ik dat jammer. Ik vond dat blauwe uniform toch wel wat hebben. Groen kleurt niet zo bij mijn ogen. Maar ja.'

'En toen kwam je de laatste twee jaar bij faunabeheer te werken? Hoe kwam dat zo?'

'Ja, dat klopt. Ik zou toen eerst ook naar de landmacht gaan. Want we hadden die twee F-35's nog natuurlijk. Maar daar kon eigenlijk niemand iets mee bij de landmacht. De vliegtuigbrandstof was geloof ik een miljoen yuan per liter in die tijd. De landmacht had gewoon geen budget voor fossiele brandstoffen. En toen werd het Natuurbeheer. Jannie en ik zijn toen ingeschakeld voor vogeltellingen boven de Noordzee. Kregen we een speciale vogelradar. Dus zodoende zijn Jannie en ik toen met twee monteurs en één verkeersleider ingedeeld bij het ministerie van Natuurbeheer. Daar hadden ze gelukkig nog wat geld over voor brandstof en onderhoud. En daar heb ik mijn laatste jaartjes gesleten tot de F-35 in 2085 definitief buiten gebruik werd gesteld. Toen heb ik wel een traantje weggepinkt! Ik was toen pas 69 en eigenlijk nog veel te jong voor het reguliere militaire vroegpensioen, maar gelukkig hebben ze toen een uitzondering voor mij gemaakt. Dat vond ik wel sympathiek. Ik ben Defensie

daar nog steeds zeer erkentelijk voor. Ach, de militaire luchtvaart is in 1913 begonnen met één toestel bestuurd door een man en in 2085 geëindigd met twee toestellen bestuurd door twee vrouwen. Dat is toch best bijzonder.'

'Silvia, hoe kijk je zelf terug op je 50-jarige loopbaan bij de luchtmacht?'

'Ach, ik heb een mooie tijd gehad. Ik vond het wel jammer dat het door het algemeen herschikken van de rangen bij Defensie in 2070 niet meer mogelijk werd om overste te worden. Ik had me na vijftig jaar als officier-vlieger best verheugd op die drie brede strepen. Die staan toch leuker op je schouder. Zeker nadat in 2055 alle onderscheidingen en decoraties werden afgeschaft vanwege de bekende bezuinigingen op overbodige franje. Maar ja, toen eenmaal besloten was dat de Commandant der Strijdkrachten een kolonel zou worden en de commandanten van de krijgsmachtdelen een overste, begreep ik dat ook wel weer. Een *numerus fixus* van honderd officieren voor de hele krijgsmacht was natuurlijk niet zo veel. Zo gingen die dingen nu eenmaal in die tijd als er weer een financiële crisis was. Dat heb ik wel geleerd in mijn vijftig jaren bij Defensie: wij zijn er als organisatie hartstikke goed in om de tering naar de nering te zetten. Er zijn altijd wel weer goede ideeën op het ministerie om nóg efficiënter te werken.'

'En ten slotte Silvia: wat doe je tegenwoordig?'

'Ach, 's morgens breng ik de krant rond en verder verbouw ik wat groenten in mijn tuin. Een deel daarvan verkoop ik zaterdag op de markt. De pensioenen zijn zoals je weet geen vetpot na het faillissement van het ABP. En met een eigen ziektenkostenrisico van duizend yuan per maand moet ik mijn eigen kunstheup ook nog afbetalen. Dat duurt nog wel een paar jaar. Trouwens, sinds we met de yuan betalen, lijkt het wel of alles duurder is geworden. Je zou bijna terugverlangen naar de oude euro! Maar mij krijgen ze niet klein. Ik heb per slot van rekening vijftig jaar bij Defensie gewerkt en dan ben je wel gewend om de broekriem aan te halen.'

Krachtvoer

Linda Polman

Vraag een kunstmestproducent wat de oplossing voor de honger in de wereld is, dan antwoordt hij ongetwijfeld: 'Meer kunstmest'. Stelt u dezelfde vraag aan een NGO die *gender issues of local ownership* als speerpunt voert, dan zal het antwoord 'meer vrouwenrechten' of 'meer local ownership' luiden. Commercieel bedrijf of NGO, ieders schoorsteen moet roken tenslotte. Vraag aan de directeur van het Amerikaanse *Food for Peace*-voedselhulpprogramma wat de oplossing is en hij zal dus 'meer Food for Peace' zeggen.

In 2014 zal het Amerikaanse voedselhulpprogramma, 's werelds oudste, zestig jaar bestaan. Food For Peace begon als een uitgroei van het *Marshall Plan*. Met de oprichting ervan in 1954 bedoelde president Dwight Eisenhower twee vliegen in één klap te slaan: door Amerikaanse landbouwoverschotten naar noodlijdende bevolkingen te verschenken boorde de VS een internationale markt aan én kreeg er – hopelijk – dankbare buitenlandse bondgenoten voor terug. In de eerste jaren ging het Amerikaanse vredesvoedsel daarom voornamelijk naar Italië, Japan, Duitsland en Oostenrijk. Eisenhower opvolger John Kennedy zond het vredesvoedsel vooral naar Zuid-Vietnam met het advies aan de Zuid-Vietnamezen om de voorraden te verkopen ter financiering van de oorlog tegen Noord-Vietnam. In de jaren '80 diende het vredesvoedsel voor de regering-Reagan als instrument in de strijd tegen het internationale communisme. Zowat de hele voorraad werd naar Centraal-Amerika en de Hoorn van Afrika gestuurd. 'Over the next 20 years food can be the greatest weapon we have,' glunderde destijds Reagans landbouwminister John Block.

Inmiddels bestaat een kwart van alle officiële ontwikkelingshulp uit voedsel geproduceerd door gesubsidieerde Amerikaanse en Europese landbouwbedrijven, net als een groot deel van alle internationale humanitaire noodhulp, en nog steeds geldt in de voedselhulpindustrie het 'wie zoet is, krijgt lekkers'-principe: in 2012 behoorden Ethiopië, Sudan, Djibouti, Pakistan, Kenia en Afghanistan tot de grootste ontvangers van westers vredesvoedsel. Als het alleen om bestrijding van honger zou gaan, zouden er wellicht andere landen in de top staan.

Gevraagd aan de Limburgse chemiereus DSM, de grootste producent ter wereld van mineralen en vitamines, wat het belangrijkste wapen in de strijd tegen honger is, antwoordde directeur Sijbesma: 'Nutriëntenzekerheid'. Hij sprak afgelopen januari tijdens de *Feeding the World*-conferentie in het Amsterdamse Hilton. 'De koolhydraten waaruit voedselhulp altijd bestond kunnen mensen wel tientallen jaren in leven houden, maar zonder de juiste micronutriënten, vitamines en mineralen, worden ze ziek,' zei hij. DSM heeft patenten op onder meer *Mix Me*, een vitaminesrijk poeder dat mensen met ondervoeding over hun bordje eten kunnen strooien en op *NutriRice*, verrijkte rijstkorrels die je mengt met normale rijst. Het chemieconcern doet er zaken mee met zowel USAID, de uitvoerder van het Food For Peace-programma, als het *World Food Programme* (WFP) van de VN. USAID en WFP opereren allebei in meer dan tachtig landen. Voor voedselhulp had USAID in 2012 ongeveer 1,5 miljard dollar te besteden; WFP besteedt jaarlijks 850 miljoen dollar.

'NGO's hebben niet langer het alleenrecht op ontwikkelingsprojecten,' verklaarde Anniek Mauser, woordvoester van levensmiddelenconcern Unilever. Unilever, van onder meer zeep en pindakaas, ging in zee met Unicef. En Myrtille Danse, directeur van het BoP Innovation Center, dat zich richt op de samenwerking tussen bedrijven, overheid en NGO's, hoort het steeds vaker van bedrijven: 'NGO's hebben veertig jaar de tijd gehad en veel problemen zijn nog steeds niet opgelost, nu moeten wij het maar doen.'

Vraag aan Amartya Sen, lid van *Economists for Peace and Security* en Nobelprijswinnaar, hoe je honger bestrijdt, dan denkt hij niet aan de potentie, ook financieel, van *Mix Me* of *NutriRice*. Honger is niet een gebrek aan al dan niet met nutriënten gepimpt vredesvoedsel. Honger komt volgens Sen als mensen hun recht op voedsel wordt ontzegd door leiders die niet deugen. 'In functionerende democratieën komen hongersnoden niet voor,' zei Sen. Helaas, pindakaas. De kosten die gemoeid gaan met oplossingen in dat genre verdienen je niet terug als bedrijf. ■

Masteropleiding *Military Strategic Studies* aan de NLDA

De Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA heeft een modulaire Engelstalige wetenschappelijke masteropleiding *Military Strategic Studies* ontwikkeld. Deze voor Nederland unieke opleiding is in februari 2013 als pilot gestart. In september begint de jaarlijkse reguliere master.

De breed opgezette master bestudeert de rol van het militaire instrument binnen de context van hedendaagse veiligheidspolitieke vraagstukken. De master bestaat uit drie verplichte kernvakken, waarna een keuze wordt gemaakt uit één van de drie afstudeerrichtingen (*tracks*) van elk vier vakken. De tracks worden gecompleteerd met een keuzevak. De afstudeerrichtingen zijn:

- **War Studies**
- **Intelligence & Security**
- **Military Management & Logistics**

De studie wordt afgerond met een verplicht seminar over onderzoeksmethoden en een thesis.

De inhoud

De modules van de master geven een grondig inzicht in de functie van krijgsmachten in diverse soorten contemporaine conflicten. Conventionele oorlogen zoals *Iraqi Freedom*, etnische conflicten en burgeroorlogen zoals in de Balkan, optreden als onderdeel van een diplomatiek offensief zoals tijdens *Allied Force* boven Kosovo, of inzet ten behoeve van *statebuilding* zoals in Afghanistan, al deze soorten operaties passeren de revue. Daarbij komen de politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke analyses, debatten en theorievorming nadrukkelijk aan de orde, evenals de juridische en ethische vraagstukken rond legitimering van militair optreden. Verder besteedt de studie aandacht aan de interne managementdynamiek die defensieorganisaties kenmerkt en de positie van krijgsmachten binnen moderne westerse maatschappijen. Naast logistieke thema's wordt ook stilgestaan bij de economische en psychologische dimensie van het krijgsmachtbedrijf. Diverse vakken gaan in op de kenmerken van militaire innovatie en de vorming van defensiebeleid. Aparte vermelding verdient de afstudeerrichting Intelligence & Security. Daarin staat de rol van inlichtingen en inlichtingenorganisaties en hun betekenis voor het veiligheidsbeleid en militair optreden centraal. Daarbij wordt ook gekeken naar de specifieke organisatiekenmerken. Tot de keuzevakken van de master behoren onder meer modules over *cyber warfare*, de rol van (sociale) media en strategische concepten zoals de *Comprehensive Approach*.

Zelfstudie

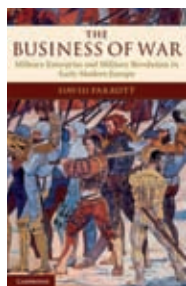
De master vindt modulair in deeltijd plaats en vergt de nodige zelfstudie. De colleges zijn op vrijdag op de KMA in Breda en zijn opgedeeld in vakken van tien weken. Het programma is ontwikkeld als een tweejarige opleiding, maar door de modulaire opbouw mogen studenten er maximaal zes jaar over doen.

Voor militairen en burgers

De master is in eerste instantie bedoeld voor militairen en burgers met een bacheloropleiding en circa vijf jaar werkervaring in een militaire context. Dit kunnen naast medewerkers van organisaties zoals Defensie, de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst en het ministerie van Buitenlandse Zaken, bijvoorbeeld ook medewerkers van ontwikkelingsorganisaties zijn die met militaire organisaties samenwerken. Daarnaast kunnen ook andere geïnteresseerden met een bacheloropleiding zich aanmelden. Voor defensie-medewerkers (militairen en burgers) wordt de studie (vooralsnog) betaald door de organisatie, voor civiele studenten zijn er kosten aan verbonden. Over de hoogte van het bedrag moet nog een besluit vallen. De master start in principe met maximaal vijftien studenten, van wie er vijftien van buiten Defensie afkomstig zijn.

Meer informatie

De website van de NLDA geeft meer informatie over inhoud, opzet en toelatingseisen van deze master. Op deze site zal ook worden aangegeven wanneer de inschrijving voor de master van september 2013 begint. Belangstellenden kunnen hun interesse kenbaar maken via master.mss@nl-da.nl.

The Business of War

Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe

Door David Parrott

Cambridge (Cambridge University Press) 2012

429 blz.

ISBN 9780521514835

€ 60,-

Al sinds de jaren zeventig wordt het wetenschappelijke debat over de relatie tussen staatsvorming en oorlogvoering in de vroegmoderne tijd (1500-1789) gedomineerd door de vraag of zich in deze periode in het Europese militaire bedrijf een revolutie voordeed, en zo ja, wat hiervan dan de oorzaken, kenmerken en gevolgen waren. Hoewel verschillende specialisten er nog altijd van overtuigd zijn dat dit concept van *military revolution* prima voldoet om de veranderingen in de vroegmoderne oorlogvoering te karakteriseren, zijn de meeste geschiedkundigen er inmiddels van overtuigd dat dit concept te één-dimensionaal is om recht te doen aan de diversiteit aan gelijktijdige historische ontwikkelingen.¹ David Parrott, die geldt als één van de prominentste vroegmoderne militair-historici van dit moment en als *fellow* en *lecturer* verbonden is aan de Universiteit van Oxford, hangt

deze laatste visie aan. In *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, het tweede boek van zijn hand, neemt hij nadrukkelijk stelling tegen het idee van *military revolution*.

Historisch finalisme

Eén van de kernideeën van het *military revolution*-concept is dat Europese staten er in de vroegmoderne tijd naar streefden een monopolie te creëren op het gebruik van militair geweld en hier uiteindelijk ook in slaagden. Door hun ambtelijk-bureaucratische ondersteuning te vergroten en de benodigde logistieke netwerken op te zetten, en door middel van allerlei fiscaal-financiële innovaties, konden centrale overheden steeds omvangrijkere permanente legers en vloten op de been brengen en houden. Lokale of regionale *powerbrokers* konden deze ontwikkeling niet bijbenen en op den duur niet langer een zelfstandige rol van betekenis spelen in de oorlogvoering. Parrotts kritiek op deze interpretatie is evenwel dat deze finalistisch is. De meeste militair historici, zo stelt hij, hebben de monopolisering van geweld namelijk beschreven als een proces van onstuitbare, doelmatige vooruitgang. Staten streefden nu

eenmaal naar uitbreiding en consolidatie van de eigen politieke macht en naar volledige beheersing van het eigen territorium. Monopolisering van geweld was hiervoor een noodzakelijke voorwaarde, zo luidt de dominante visie. Parrott stelt dat dit historische finalisme ervoor zorgt dat *private warfare* ten onrechte wordt afgeschilderd als inferieur en het belang ervan ernstig wordt onderschat. Het aanwenden van *private warfare* door centrale overheden was niet per se in tegenspraak met staatsvorming, zo denkt hij. Sterker nog, in veel gevallen kozen staten bewust voor *private warfare* omdat dit doelmatiger was of de eigen machtspositie ten goede kwam. Het historisch finalisme van het *military revolution*-concept heeft er volgens Parrott niet alleen toe geleid dat geschiedkundigen *private warfare* als irrelevant en anachronistisch of als inferieur terzijde hebben geschoven, maar bovendien dat dit fenomeen tot op heden nauwelijks is onderzocht.

Staten en militaire ondernemers

Wat bedoelt Parrott in concreto met *private warfare*? Het meest in het oog springende element hiervan waren de huurlegers, die zich aanboden aan vorsten die bereid en in staat waren hun prijs op te hoesten. Kolonel-ondernemers rekruteerden soldaten uit de economisch perifere delen van Europa, zoals Zwitserland, Schotland, Ierland, Tirol, delen van Duitsland, Wallonië en Kroatië en werden vervolgens eigenaar van hun eigen regiment. Deze kolonel-ondernemers leenden het geld voor het rekruteren, uitrusten en bevoorraden van hun regimenten op eigen krediet op de internationale kapitaalmarkt en betrokken uit heel

¹ Het begrip *military revolution* en de wetenschappelijke discussie hierover is eerder aan bod gekomen in de *Militaire Spectator*. Zie: Geoffrey Parker, 'From the House of Orange to the House of Bush: 400 years of 'revolutions in military affairs'' in: *Militaire Spectator* 172 (2003) (4) 177-193; G.A. Rommelse, 'Debatten in de militaire historiografie en de cross-over met genderstudies' in: *Militaire Spectator* 178 (2009) (7/8) 394-398.

Europa wapens en munitie bij de beste en goedkoopste fabrikanten. Lagere officieren waren in veel gevallen aandeelhouders in dit militaire bedrijf. Het doel van deze regimentscommandanten was natuurlijk in de eerste plaats winst maken, maar daarnaast telde ook de versterking van hun eigen aristocratisch-militaire reputatie. Staten – zelfs een grootmacht als Spanje – maakten graag gebruik van huurregimenten, omdat zij zelf niet voldoende geld konden vrijmaken om een omvangrijk staand leger op de been te houden en omdat de kolonel-ondernemers nu eenmaal betere toegang hadden tot de internationale kapitaal-, wapen- en arbeidsmarkten. Het was voor staten dus het meest doelmatig legers te vormen met een relatief kleine kern van eigen troepen en daarnaast meerdere huurregimenten. Het leger van de hertog van Alva, dat in de jaren 1560 en 1570 in de Noordelijke Nederlanden huishield, telde daarom naast Spanjaarden ook talloze Duitsers, Britten, Italianen en Walen. De legerbevelhebber regelde zelf de

contracten met kolonel-ondernemers en betaalde hen vaak groten-deels uit eigen zak. Na de Vrede van Westfalen van 1648 – de Spaans-Nederlandse vrede maakte hiervan deel uit – deed zich volgens Parrott een belangrijke verschuiving voor in de relatie tussen staten en militaire entrepreneurs doordat staten grotere zeggenschap probeerden uit te oefenen over de eigen legers. Tegelijkertijd bedienden staten zich van steeds uitgebreider absolutistische retoriek waarin de eigen politiek-militaire machtspositie werd bewierookt. Maar ook in de zeventiende en achttiende eeuw bleven staten een beroep doen op private warfare, met name waar het de inkoop en bevoorrading betrof. Pas met de opkomst van de *levée en masse* in de jaren 1790 kwam er uiteindelijk een einde aan de grote rol van private warfare in de Europese oorlogvoering.

Kernidee onder druk

The Business of War is een goed geschreven, helder gestructureerd en bijzonder erudiet boek dat geba-

seerd is op een schat aan secundaire literatuur in vrijwel alle relevante talen. Een duidelijk minpunt is echter dat het overgrote deel van het boek gaat over de periode vóór 1650 en dat de volgende 140 jaren nogal stiefbroederlijk worden behandeld. Parrotts epiloog over de zogenoemde *fiscal-military state* – een recenter concept in de geschiedschrijving van de vroegmoderne staatsvorming en oorlogvoering – komt daardoor minder goed uit de verf. Een tweede punt van kritiek is de halfslachtige wijze waarop Parrott de maritieme oorlogvoering in zijn betoog tracht te betrekken. Deze problemen doen echter niet af aan het feit dat één van de kernideeën van het military revolution-concept onder zware druk is komen te staan en dat zich hierdoor nu de vraag voordoet hoe relevant dit concept überhaupt nog is.

Dr. G.A. Rommelse ■

KVBK Fieldtrip 2013

- Datum: 19 april 2013
- Onderwerp: militair-technologische ontwikkelingen bij het CLAS in combinatie met een historische wandeling in de omgeving van Kamp Vught
- Locatie: Huis van het Regiment Genietroepen, Brederode Kazerne, Vught
- Meer informatie vindt u binnenkort in de *Militaire Spectator* en op de website www.kvbk.nl
- Volg de KVBK ook via Facebook: www.facebook.com/kvbknederland en Twitter: @KVBK1

The European Union and the Arab Spring

Promoting Democracy and Human Rights in the Middle East

Door Joel Peters (red.)

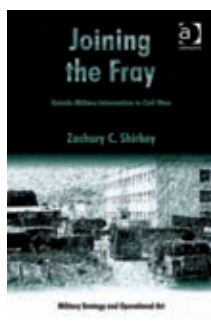
New York (Lexington Books) 2012

180 blz.

ISBN 9780739174456

€ 44,-

In deze door de Amerikaanse politicoloog Joel Peters samengestelde bundel analyseren deskundigen de reactie van de Europese Unie op de recente ontwikkelingen in diverse Arabische landen. De bijdragen gaan ook in op de vraag wat de EU gedaan heeft om democratie in Noord-Afrika en het Midden-Oosten te promoten en voor welke uitdagingen 'Brussel' zich nu in die regio geplaatst ziet. Dat de Arabische Lente niet alleen in de betreffende landen zelf een grote impact heeft gehad, maar ook doorwerkt op het vlak van de buitenlandse en veiligheidspolitiek, staat voor alle experts vast. Waar moet de EU de prioriteiten gaan leggen en kan de Unie hierbij iets leren van de Verenigde Staten?

Joining the Fray

Outside Military Intervention in Civil Wars

Door Zachary C. Shirkey

Farnham (Ashgate Publishing) 2012

214 blz.

ISBN 9781409428923

€ 37,-

In *Joining the Fray* zoekt Zachary Shirkey, als politicoloog verbonden aan Hunter College in New York, naar verklaringen waarom staten besluiten militair te interveniëren in buitenlandse burgeroorlogen. Shirkey analyseert tevens welke staten de grootste neiging tot interveniëren hebben en probeert factoren in kaart te brengen die licht werpen op het tijdstip waarop zij tussenbeide komen. Dat staten besluiten hun afzijdige houding te wijzigen heeft volgens Shirkey vooral te maken met belangen die zij hebben in een land waar een burgeroorlog woedt, maar ook met de zorg van leiders dat het geweld over de grenzen komt. Als casus neemt Shirkey onder meer Congo en Afghanistan.

Warrior Geeks

How 21st Century Technology is Changing the Way We Fight and Think About War

Door Christopher Coker

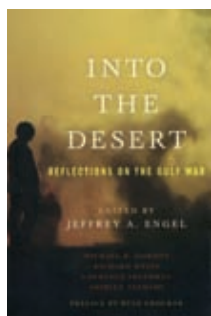
Londen (Hurst & Company) 2013

330 blz.

ISBN 9781849042543

€ 29,-

Christopher Coker, hoogleraar internationale betrekkingen aan de London School of Economics, onderzoekt in *Warrior Geeks* de invloed van technologie op het denken over en het voeren van oorlog. Volgens Coker zijn in de onmiddellijke toekomst onder meer cybernetica en de coëxistentie van mens en robot op het slagveld van belang. Tevens voorziet hij de 'pharmacological manipulation' van individuele militairen. Coker vreest dat de regels waarmee de oude Grieken oorlogvoering definieerden zullen vervagen. Oorlog heeft dan niets meer te maken met *Greeks* en bepaalde menselijke waarden, maar alles met *geeks*, ofwel fanaten van wetenschap en technologie, die ethische keuzes aan machines zullen overlaten.

Into the Desert

Reflections on the Gulf War

Door Jeffrey A. Engel (red.)

New York (Oxford University Press) 2012

206 blz.

ISBN 9780199796281

€ 22,-

Met *Into the Desert* wil de samensteller, Jeffrey Engel, de Golfoorlog van 1991 in een breder historisch perspectief plaatsen. De bundel zet de Iraakse invasie van Koeweit en de daarop volgende geallieerde operatie *Desert Storm* af tegen het einde van de Koude Oorlog, waarbij landen in het Midden-Oosten Moskou in ieder geval tijdelijk zagen wegvallen als bondgenoot op het wereldtoneel. De bundel gaat ook in op het debat of de internationale coalitie destijds het Iraakse regime ten val had moeten brengen. Doordat de leiders in Bagdad de macht hielden bleef Irak immers een instabiele factor in de regio, totdat de VS zich in 2003 genoodzaakt zag tot een nieuwe invasie.

SUMMARIES

J. Hoffenaar – The Logic of the Cold War

Between 1947 and 1991 the Cold War dominated international relations in the world. In this period two power blocs stood diametrically opposed and armed to the teeth. It was the confrontation between two missionary alternatives for a new world order arising though not originating from the power vacuum after the Second World War. It was almost total as the confrontation comprised all domains of mutual relations:

ideological, political, economical, cultural and military. 'Almost total' as the ultimate nuclear weapon hovered like the sword of Damocles, threatening the world but remaining unused. The Cold War reached a global character, but Europe always remained the focal point of the confrontation. The author presents his views on the innate logic, paradoxes and reflexes during this unique period in world history.

M.G.M. Hendriks Vettehen – The End of Heavy Arms?

Expeditionary operations are complex. The assured deliverance of necessary energy such as oil and electricity is one of many pressing questions as supply lines are long and the environment is hostile. In the future another problem arises as oil supplies will get low and alternative energy sources take time to be developed and implemented. If it comes to electricity much can be gained as projects have already

proved. As for reducing the reliance on fossil fuels, few countries realize the need for an innovative operational energy strategy. The author discusses the possible influence of a shortage of fossil fuels as well as their high price on the future use of present weapon systems and the design of new ones.

R.H. Campagne – British-Dutch Military Cooperation

The Dutch Ministry of Defence considers the United Kingdom a strategic partner. Military cooperation between the two countries has a long history indeed and through times certainly had strategic meaning. The question arises whether this cooperation still has a strategic character and, even more important, what the meaning of the relationship with the UK is or should be given the changes in the economical,

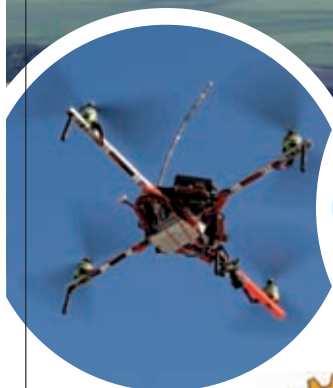
political and security situation in Europe. The author shares his observations. He touches on the foreign and defence policy of this partner, on its National Security Strategy and its Strategic Defence and Security Strategy and resulting measures, on the relationship between the UK and France and on the past, present and future Defence cooperation between the UK and the Netherlands.

2013 Kooy Symposium

UNMANNED AERIAL SYSTEMS

TNO innovation
for life

PROGRAMMA

11.00 - 12.00	Setting the scene
12.00 - 13.00	Lunch, workshops en tentoonstelling
13.00 - 14.30	Beleid en visie
14.30 - 15.30	Pauze
15.30 - 15.45	Uitreiking Prof. Kooy prijs
15.45 - 17.00	Excellente technologieën
17.00 - 17.15	Afsluiting
17.15 - 18.00	Borrel
18.00 - 19.00	Nasimaaltijd

ONDERWERPEN

- Politieke aspecten
- Ervaring inzet en gebruik
- UAS aanvullend of vervangend
- Gevolgen personeel en inzet
- Internationale samenwerking
- Technische uitdagingen
- Nederlandse technologie

LOCATIE + TIJD

Woensdag 3 April 2013

Aanvang : 11.00 uur
Einde : 19.00 uur

Marine-etablisement
Amsterdam